

LAT GMINY
MICH AŁ♥WICE

ŚLADAMI DZIEJÓW NASZYCH MAŁYCH OJCZYZN

WYSTAWA Z OKAZJI 70-LECIA GMINY MICHAŁOWICE

Utworzenie Gminy Michałowice, jej obszar i działalność w latach 1952-1954

GININA MICHAŁOWICE pojawiła się na mapach administracyjnych Polski w 1952 roku, gdy rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów zlikwidowano przedwojenną gminę Skorosze, znacznie już okrojona na skutek wydzielenia gminy Piastów, Włochy, Okęcie oraz Czechowice. Z pozostałych terenów utworzono gminę Michałowice, w skład której weszło 10 miejscowości: Michałowice Osiedle, Michałowice Wieś, Opacz Mała, Opacz-Kolonia, Pęcice, Pęcice Małe, Reguły, Reguły-Kuchy oraz Sokolów i Suchy Las.

W obrębie gminy nie znalazły się wówczas: Komorów, Granica i Nowa Wieś. Miejscowości te przyłączono do gminy dopiero w 1973 roku.

W latach 50-tych głównym obszarem działania gminy Michałowice była elektryfikacja wsi, remonty dróg, przywrócenie połączeń telefonicznych oraz rozwój lokalnego rolnictwa. Część z tych zadań mieszkańcy realizowali własnymi siłami, w czynie społecznym, bowiem nowa gmina Michałowice dysponowała niewielkim budżetem i nielicznymi zasobami.

Fot. Mapa Taktyczna Polski, lata 50-te / Wojskowy Instytut Geograficzny

SYSTEM GMINNYCH RAD NARODOWYCH

>>> Gminę Michałowice utworzono za stalinizmu, w czasach rosnącego uzależnienia Polski od ZSRR. Wzorem komunistycznych rozwiązań w latach 40-tych wprowadzono w Polsce system RAD NARODOWYCH, zaś na mocy ustawy z 20 marca 1950 r. zlikwidowano przedwojenne stanowiska wójta, starosty i wojewody. Wszystkie funkcje uchwałodawcze oraz wykonawcze dotychczasowego samorządu terytorialnego przejęły rady narodowe i ich prezydium wybierane z grona radnych. **PREZYDIUM** gminnej rady narodowej składało się z przewodniczącego, zastępcy i trzech członków. Typowy urząd gminy lat 50-tych podzielony był na 4 referaty: administracyjny, finansowy, spraw społecznych i kulturalnych, wojskowy i spraw rolnych. Zmiany dotyczyły również sołtysów, których wybór zatwierdzała odgórnie rada narodowa.

U S T A W A
z dnia 3 stycznia 1946 r.
o zmianie ustawy z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych.

Art. 1. W ustawie z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych (Dz. U. R. P. Nr 5, poz. 22) z późniejszymi zmianami (Dz. U. R. P. z 1944 r. Nr 19, poz. 98 i z 1945 r. Nr 17, poz. 93) wprowadza się zmiany następujące:

1) art. 1. otrzymuje brzmienie:
„Art. 1. § 1. Do czasu powołania stałej politycznej reprezentacji Narodu, w myśl zasad Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., organem Narodu w zakresie ustawodawstwa oraz kontroli nad działalnością Rządu i w zakresie nadzoru nad radami narodowymi jest Krajowa Rada Narodowa.

§ 2. Jako organy planowania działalności publicznej oraz kontroli nad rządowymi i samorządowymi organami wykonawczymi działają gminne, miejskie, powiatowe i wojewódzkie rady narodowe (art. 28).”

2) w art. 2 dodaje się § 3 w brzmieniu:
„§ 3. W miastach, liczących ponad 200.000 mieszkańców, mogą miejskie rady narodowe powołać jako organy pomocnicze rady dzielnicowe. Zasady powołania i zakres działania rad dzielnicowych ustala miejska rada narodowa.”

3) w art. 5 skreśla się § 3, a dotychczasowy § 4 oznacza się jako § 3;

>>> **Pierwsze lata działalności Gminy Michałowice przypadły na okres kryzysu gospodarczego lat 50-tych.** Sklepy i magazyny świeciły wówczas pustkami. Brakowało dosłownie wszystkiego - od żywności i artykułów pierwszej potrzeby, po materiały budowlane, narzędzia i sprzęt rolnicze. Mimo upaństwowienia przemysłu, na polski rynek trafiało zbyt mało produktów potrzebnych do rozwoju kraju i jego odbudowy po zniszczeniach wojennych. Obowiązywały również tzw. kontyngenty, w ramach których rolnicy musieli oddawać państwu część swoich plonów, co osłabiało kondycję wiejskich gospodarstw i budziło sprzeciw indywidualnych producentów rolnych. Jednocześnie upaństwowiono majątki ziemskie, które przed II wojną światową stanowiły trzon dostaw żywności. Powołane w ich miejsce PGR-y, czyli Państwowe Gospodarstwa Rolne, nie były tak wydajne, jak oczekiwano. Jednocześnie władze PRL-u forsowały kolektywizację rolnictwa, czemu służyć miały spółdzielnie rolne, jednak polska wieś niechętnie podchodziła do wdrażanych zmian, obawiając się utraty samodzielności gospodarowania ziemią. Wspierane wszechobecną propagandą reformy lat 50-tych, w tym plan sześcioletni, tylko pozornie poprawiły sytuację gospodarczą kraju, bowiem cel reform był głównie polityczny i polegał na podporządkowaniu ideologii socjalistycznej wszystkich sektorów państwa, gospodarki, samorządu i życia społecznego obywateli.

Wspierane wszechobecną propagandą reformy lat 50-tych, w tym plan sześcioletni, tylko pozornie poprawiły sytuację gospodarczą kraju, bowiem cel reform był głównie polityczny i polegał na podporządkowaniu ideologii socjalistycznej wszystkich sektorów państwa, gospodarki, samorządu i życia społecznego obywateli.

Pierwsza siedziba gminy, elektryfikacja i lokalne problemy lat 50-tych.

Według rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 1952 roku, siedziba nowo powołanej gminy miała znajdować się w Michałowicach. Niestety osiedle Michałowice nie dysponowało wówczas budynkiem na ten cel, stąd władze komunistyczne podjęły próbę umieszczenia urzędu gminy w prywatnym domu należącym do Adolfa Zaremby (przy ul. Rumuńskiej, obok torów WKD). Jak wspomina Hanna Zaremba (córka właściciela), po miesiącach batalii rodzinie udało się uniknąć konfiskaty domu, a gminę urządzono tymczasowo w innym miejscu w Michałowicach. Niestety z powodu braku dokumentów do dziś nie wiadomo, gdzie dokładnie ulokowano urząd.

Organizacja spraw administracyjnych nie była jedynym wyzwaniem tamtych czasów. W latach 50-tych prowadzono **elektryfikację wsi**, m.in.: Sokolowa, Pęcice oraz Nowej Wsi. O ile domy w Michałowicach, Opaczu Kolonii, czy Komorowie miały **prąd i telefon** już w międzywojniu, o tyle lokalne wsie elektryfikowano dopiero po wojnie. W opłakanym stanie były gminne drogi – zwłaszcza te łączące poszczególne wsie (np.: Pęcice z Sokolowem). Drogi w obrębie wsi, a także osiedli były **gruntowe i nieutwardzone**. Część miejscowości potrzebowała pilnie melioracji gruntów (np.: Michałowice i Opacz). Dodatkowym obciążeniem dla mieszkańców gminy były **przymusowe kwaterunki**, w wyniku których w wielu domach dokwaterowano nowe rodziny, pozostawiając właścicielom jedynie część domu lub tylko pokój z dostępem do kuchni i łazienki. Co ciekawe, w latach 50-tych staraniem społeczników **uruchomiono w Komorowie lokalny radiowęzeł**, a że powszechnie brakowało odbiorników radiowych, rozwiązanie to stanowiło swoiste „okno na świat” dla mieszkańców powojennego Komorowa.

Wspomnienia z czasów PRL-u

Opacz Mała, lata 50-te. Młodzi z akordeonem (dom p. Domańskich)

Michałowice Osiedle, lata 50-te. Przyjęcie sylwestrowe w domu p. Borkowskich

Opacz Mała, lata 60-te. Widok na ul. Targową

Drużyna ZHP im. Dywizjonu 303 R.A.F. (uczniowie z Michałowic, 1957 r.)

1 maja 1953 roku. Pochód pierwszomajowy w Nowej Wsi

Michałowice, koniec lat 50-tych. Procesja Bożego Ciała

Komorów Osiedle, lata 60-te. Dom Marii Dąbrowskiej

Komorów Wieś, lata 50-te. Widok na ul. Główną w stronę zalewu.

Struktura społeczna gminy i jej zmiany w czasach PRL-u

W latach 50-tych większość miejscowości (należących obecnie do Gminy Michałowice) miała **charakter typowo wiejski**, a podstawową grupę społeczną gminy stanowiła ludność zamieszkująca te tereny od pokoleń i trudniąca się przeważnie rolnictwem (z produkcją na własne potrzeby i na rynek lokalny). Rodzinne gospodarstwa rolne zajmowały większą część Sokolowa, Suchego Lasu, Pęcice, Reguły, Opaczu i Michałowic Wsi, a także pobliskiej Granicy, Nowej Wsi i Komorowa Wsi.

Z czasem struktura społeczna gminy uległa zmianie, głównie na skutek napływu nowych osadników, zachęconych dogodną lokalizacją podwarszawskich miejscowości i możliwością dojazdu do stolicy koleją EKD (później WKD). **Z myślą o nowych osadnikach już w międzywojniu w Michałowicach i Komorowie utworzono wille osiedla mieszkaniowe.** Powstały one na rozparcelowanych gruntach miejscowych folwarków, przy trasie linii kolei EKD, gdzie działki pod budownictwo jednorodzinne chętnie kupowali indywidualni nabywcy, a także stowarzyszenia spółdzielcze (w przypadku Komorowa była to Spółdzielnia „Strzecha Polska” zrzeszająca warszawską inteligencję, pedagogów oraz pruszkowskich urzędników). Parcelację folwarku Michałowice prowadzono w oparciu o projekt inżyniera architekta **Tadeusza Borkowskiego**, z kolei trzecią parcelację folwarku Komorów realizowano według planu inżyniera **Tadeusza Szymańskiego**, który w projekcie komorowskiego osiedla inspirował się **IDEĄ MIAST-OGRODÓW**.

Tuż przed II wojną **osiedle Michałowice** liczyło ok. 50 domów i wili – ich właścicielami byli m.in.: warszawscy urzędnicy, przedsiębiorcy, lekarze, rzemieślnicy, ludzie wolnych zawodów oraz wojskowi. W tym samym czasie **Osiedle Komorów** obejmowało: tzw. „Stary Komorów”, osiedle „Strzecha Polska” (70% zabudowanych działek) i Miasto-Ogród Komorów (z nielicznymi nowymi domami i wille). Po wojnie, mimo nieprzychylnych warunków gospodarczych, ustrojowych i politycznych PRL-u, Michałowice i Komorów rozwijały się pod względem urbanistycznym – przybywało nowych domów, które wznosili głównie przybysze ze zniszczonej wojną Warszawy i osadnicy z innych rejonów kraju (fala powojennej migracji). W latach 50-tych odrodził się też ruch spółdzielczy, czego owocem było osiedle „Domeczek” w Komorowie.

W inny sposób rozwijały się lokalne wsie (położone w obrębie obecnej Gminy Michałowice). W latach 50-tych osady wiejskie liczyły od kilkunastu do kilkudziesięciu gospodarstw z gruntami rolnymi (największy był Sokolów, a także Nowa Wieś). Przy gospodarstwach były sady i warzywniaki, pola i łąki, a nawet stawy i działki budowlane (np.: w Granicy). W latach 50-tych i 60-tych kontynuowano produkcję rolną. W obrębie wsi powstawały nieliczne nowe domy przy głównych ulicach. Wokół wsi rozciągały się tereny zielone poprzecinane mokradłami rzeki Utraty, Zimnej Wody, Raszynki i Stęży Regułskiej.

Z czasem także osady wiejskie uległy presji urbanizacji, a miejscowa ludność (zachęcona perspektywą pracy w branżach pozarolniczych) rezygnowała stopniowo z uprawy ziemi. Proces odradzenia nieużytkowanych pól rozpoczął się na przełomie lat 60-tych i 70-tych, czego następstwem był podział gruntów na działki budowlane, z ulicami w śladzie polnych miedzy. Wiejskie parcele nabywali osadnicy z ościennych miasteczek, a także z Warszawy i innych rejonów kraju. Zmieniło to na zawsze strukturę społeczną oraz charakter lokalnych wsi, w których obecnie dominuje funkcja mieszkaniowa, przy czym tereny oddalone od WKD zagospodarowano też na funkcje usługowe (np.: hale magazynowe).

Dziewczęta z Michałowic

Kultowy ciągnik „Ursus” - marzenie rolników czasów RPL-u

Gospodarstwo w Pęcicach

Opacz Mała, lata 50-te. Matki z dziećmi w przydomowym ogrodzie.

Opacz Mała. Gospodarstwo rodziny Jasińskich przy ul. Targowej

Dwór Polski w Pęcicach dawniej i dzisiaj

Pałac w Helenowie – dawniej i dzisiaj

Pałac-Sanatorium w Komorowie

Upaństwowienie lokalnych majątków ziemskich

Na obszarze Gminy Michałowice do dzisiaj znajdują się pałace i dwory, będące dawniej siedzibami właścicieli majątków ziemskich. Zabytkowe obiekty stanowią ważną część lokalnego dziedzictwa kulturowego, a ich historia jest związana z dziejami miejscowości Gminy Michałowice.

Dla lokalnych majątków ziemskich najbardziej dramatyczną kartą historii były czasy PRL-u, a zwłaszcza lata 40-te i 50-te, gdy wdrożono **DEKRET PKWN O REFORMIE ROLNEJ**. Na mocy dekretu majątki ziemskie odebrano dotychczasowym właścicielom i upaństwowiono, co oznaczało de facto kres polskiego ziemiaństwa. Władze komunistyczne skonfiskowały nie tylko grunty rolne i zabudowania folwarczne, ale także siedziby rodowe, w tym pałace i dwory wraz z całym ich wyposażeniem.

LOKALNE MAJĄTKI ZIEMSKIE UPAŃSTWOWIONE ZA PRL-u:

Pod koniec lat 40-tych rodzinie Marylskich odebrano cały **MAJĄTEK PĘCICE**, w tym pałac (Dwór Polski) z parkiem i stawami, zabudowania gospodarcze (spichlerz / dawny młyn, dom rządcy, stajnię z wozownią, kuźnię), grunty rolne folwarku, łąki, pastwiska i stawy hodowlane. W upaństwowionym pałacu urządzono tymczasowy **szpital**, a na gruntach folwarku pod koniec lat 40-tych utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne - **PGR Pęcice**.

MAJĄTEK HELENÓW należał dawniej do hr. **Jakuba Ksawerego Potockiego**, a od 1934 r. do fundacji jego imienia, której Potocki zapisał fortunę rodową w tym pałace, dwory oraz dobra ziemskie w kraju i za granicą. Niestety za PRL-u władze komunistyczne zajęły pałac w Helenowie, tworząc ośrodek wypoczynkowy dla wojska. Upaństwowiono grunty rolne i leśne majątku, resztówki z parcelacji folwarku Helenów, Gąsin, Parzniew oraz Popówek (późniejszy **PGR Popówek**). Obecnie zespół pałacowo-parkowy Helenów jest własnością Ministerstwa Obrony Narodowej (Ośrodek Reprezentacyjny MON na obszarze Gminy Michałowice).

Dwór Polski w Pęcicach (fot. Piotr Libicki, z: Dwory i Pałace na Mazowszu, 2013)

Pałac w Helenowie (fot. Piotr Libicki, z: Dwory i Pałace na Mazowszu, 2013)

MAJĄTEK REGULY do 1944 r. należał do **Ludwika Trylskiego**, po czym trafił do zasobów Państwowego Funduszu Ziemi, na mocy dekretu o reformie rolnej. Rodzinie Trylskich skonfiskowano dworek w Regulach z parkiem i stawem oraz gospodarstwo specjalizujące się przed wojną w hodowli wysokomlecznych krów, z produkcją pierwszego w Polsce butelkowanego mleka. W skład gospodarstwa wchodziły m.in.: obory, stajnie, rozlewnia mleka, lodownia, kuźnia, szklarnie, spichlerz, ubojnia magazynowa oraz grunty rolne, pastwiska, łąki, sady i warzywniaki. Na przełomie lat 40-tych i 50-tych majątek Reguły przekształcono w Państwowe Gospodarstwo Rolne - **PGR Reguły**.

Fot. 1 / Dworek w Regulach. Rysunek: Marek Biskot, wg. dawnych zdjęć dworku.
Fot. 2 / Dworek w Regulach (fot. Piotr Libicki, z: Dwory i Pałace na Mazowszu)

>>> **MAJĄTEK KOMORÓW** przed wojną był własnością **Józefa Markowicza**. Za PRL-u majątek upaństwowiono, konfiskując m.in.: pałac-sanatorium, gdzie działał zakład leczniczy dla nerwowo chorych (podczas przebudowy w latach 50-tych zniszczono elementy pałacowej architektury obiektu). Władze PRL-u zajęły też pałacowy park, stawy, budynki gospodarcze folwarku obok pałacu (stajnię, wozownię i murowaną holenderską wykorzystywaną do hodowli bydła mlecznego), tereny rolne i leśne majątku Komorów, łąki i pastwiska, sady i warzywniaki (od Alei Starych Lip do brzegu rzeki Utraty), resztówki z parcelacji folwarku komorowskiego (w stronę WKD) i dawny staw młyński (Zalew Komorowski). W latach 50-tych na upaństwowionych gruntach powstał **PGR Komorów**.

Fot. 3 / Rycina przedstawiająca pałac-sanatorium w Komorowie (ul. Sanatoryjna 5)

MAJĄTEK MICHAŁOWICE (z Puchałami) był własnością hrabiego Remigiusza Adama Grocholskiego (adiutanta marszałka Józefa Piłsudskiego) i jego żony **Barbary Grocholskiej**, z domu **Cztertyńskiej**. Po II wojnie władze Polski Ludowej przejęły majątek rodziny Grocholskich, w tym: dwór w Puchałach z parkiem i stawami, resztówki z parcelacji folwarku Michałowice i Puchały, w tym dworek (dom) zarządcy w Michałowicach z budynkami gospodarczymi, parkiem i stawami (obecnie Michałowice Zs, ul. Pałacowa). Na przełomie lat 40-tych i 50-tych z resztówki folwarku Michałowickiego utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne - **PGR Michałowice**.

Fot. Mapa z lat 50-tych, gdzie oznaczono PGR Michałowice (archiwum WIG)

>>> **MAJĄTEK OPACZ** to jedna z zapomnianych kart naszej lokalnej historii. Mało kto wie, że w 1810 roku folwark i wieś Opacz Wielka oraz Opacz Mała kupił **Kajetan Dominik Kalinowski** (1775-1828) - prawnik, finansista, wiceminister skarbu w Królestwie Polskim, reformator systemu kredytowego, twórca i pierwszy prezes Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W latach 20-tych XIX wieku na terenie Opaczu powstał dworek szlacheckiej rodziny Kalinowskich z parkiem i stawem (przy zbiegu ulic Szyszkowej i Śródkowej). Oprócz siedziby dziedzica, majątek obejmował także folwark i wieś Opacz Wielka, folwark Kazin (obecnie Opacz Kolonia), wieś: Opacz Mała i Salomea.

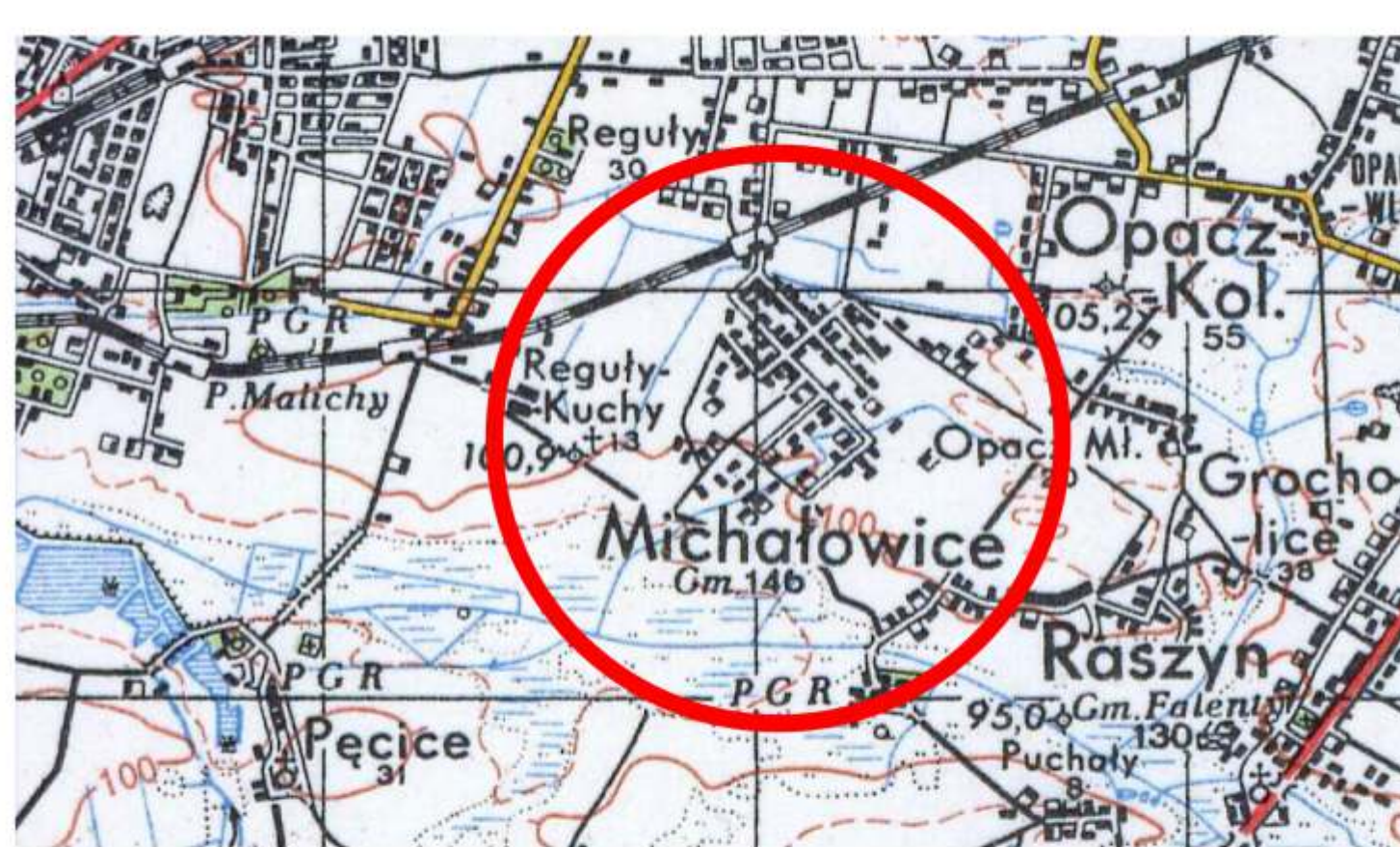

Fot. Mapa z 1931 r. / teren dawnego dworku w Opaczu
Fot. Ludwik Brzozowski, dziedzic majątku Opacz >>>>

W dworku w Opaczu przyszedł na świat **Ludwik Brzozowski (1833-1873) - pisarz i poeta**, syn Fryderyki Augusty Kalinowskiej i Bolesława Brzozowskiego. Był on ostatnim znanym dziedzicem majątku Opacz i za jego czasów przeprowadzono częściową parcelację folwarków, które w 1883 r. liczyły razem 242 morgi ziemi, 4 budynki murowane i 12 drewnianych. Prawdopodobnie do lat 20-tych XX wieku dworek w Opaczu zajmował dzierżawca lub nowy właściciel, a później obiekt popadł w ruinę. Według relacji mieszkańców, jeszcze po II wojnie światowej istniały pozostałości założenia dworskiego. **Za PRL-u resztówki majątku Opacz upaństwowiono**, a z czasem grunty sprzedano – dziś to teren w obrębie Opaczu Kolonii, tuż przy nowym węzle komunikacyjnym Południowej Obwodnicy Warszawy.

Michałowice (osiedle i wieś) – karty z historii dawnej i współczesnej

Najwcześniejsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszych Michałowic pochodzą z epoki brązu (1200- 600 p.n.e.) i związane są z kulturą łużycką. Są również ślady osadnictwa okresu wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.) i pozostałości z XI i XII wieku. W średniowieczu właścicielami Michałowic była **szlachta herbu Łada**. Pod koniec XV wieku kroniki wspominają np.: dziedzica Stanisława Michałowickiego.

Z czasem Dobra Michałowice (folwark i wieś) włączono do majątku **Falenty i Raszyn**. W II połowie XVIII wieku Michałowice, a także Opacz i Okęcie kupił generał **Arnold Byzewski**, który wybudował dworek z parkiem i stawami przy wsi Michałowice, (za rzeką i młynem) oraz uruchomił w folwarku hodowlę drobiu.

W XIX wieku majątek wielokrotnie zmieniał właścicieli. Po reformie rolnej z dóbr wyłączono **Wieś Michałowice**, która od 1864 r. stała się niezależną miejscowością, z prawem do tworzenia lokalnego samorządu. Włościan uposażono w ziemię – otrzymali na własność gospodarstwa i grunty rolne. Pozostał folwark michałowicki, który w 1896 roku otrzymała w spadku księżna **Zofia Świętopelk - Czetwertyńska**, właścicielka klucza falenckiego. W 1929 roku majątek Michałowice (zadłużony w Towarzystwie Kredytowym Ziemiakim) nabyła hrabina **Barbara Grocholska**, żona Remigiusza Grocholskiego - adiutanta marszałka **Józefa Piłsudskiego**. Małżeństwo z liczną gromadką dzieci zamieszkało w nowo wybudowanym dworze w **Puchałach**.

Grocholscy przeprowadzili **parcelację folwarku Michałowice** i folwarku Puchały. W czerwcu 1932 roku sprzedali pod parcelację 136 hektarów michałowickiego folwarku – były to grunty, przez które poprowadzono linię Elektrycznej Kolei Dojazdowej, uruchomionej w 1927 r. W tym momencie rozpoczęła się współczesna **historia Osiedla Michałowice**, którego plan parcelacji zaprojektował inżynier architekt **Tadeusz Borkowski**. <<< Na zdjęciu obok plan osiedla z linią kolejową.

Pierwsi mieszkańcy pojawili się na Osiedlu Michałowice w 1934 roku. Do momentu wybuchu II wojny światowej powstało około **pięćdziesięciu nowych domów** oraz willi – ich właścicielami byli głównie urzędnicy, przedsiębiorcy różnego kalibru, rzemieślnicy, ludzie wolnych zawodów, oraz wojskowi.

Podczas okupacji domy załudniły się uciekinierami z Warszawy, rodziną i znajomymi. W czasie Powstania Warszawskiego, wojska niemieckie (które przedtem rzadko zapuszczały się do Michałowic) zajęły partery budynków w osiedlu.

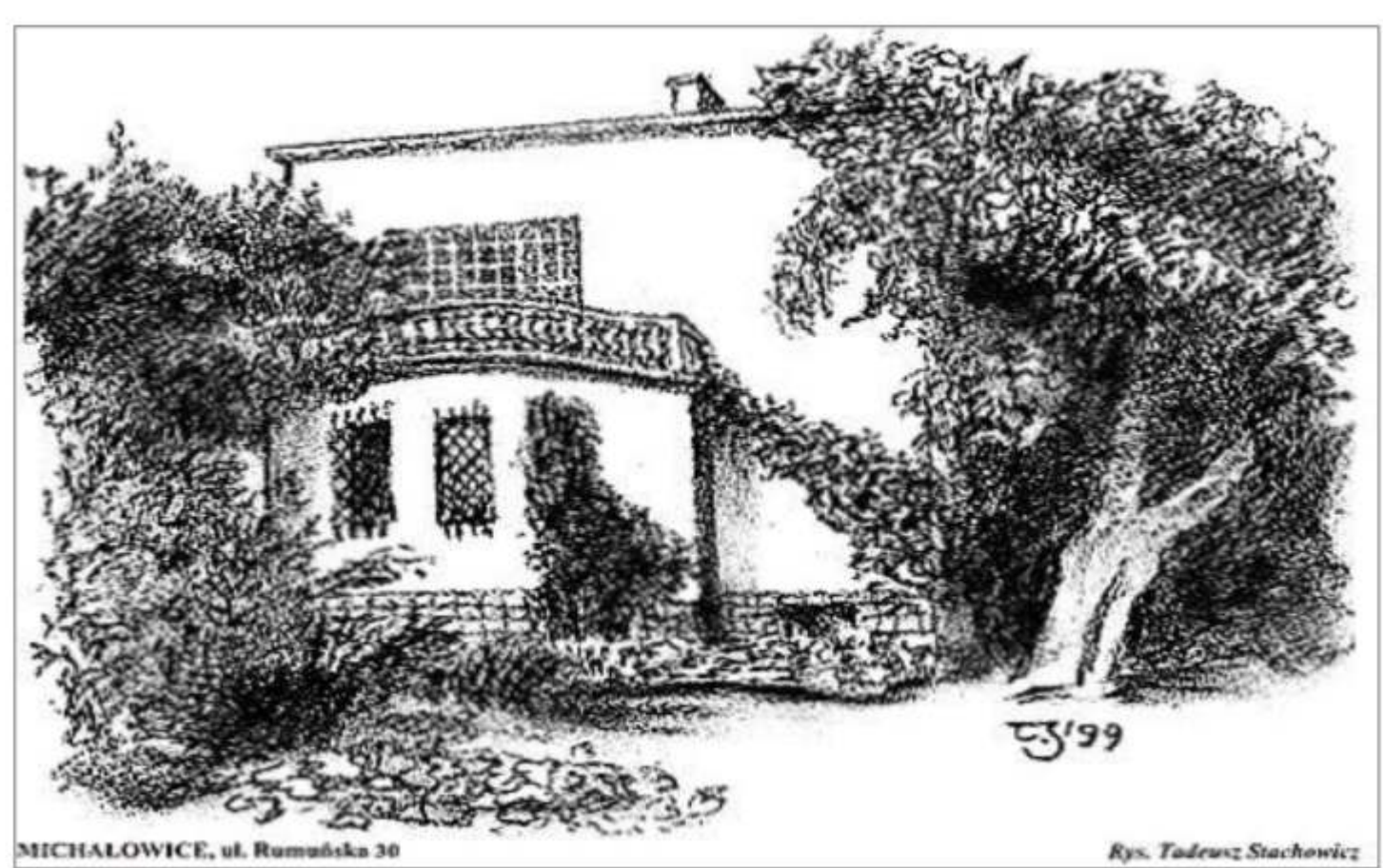
Po zakończeniu wojny **braki mieszkaniowe** w pobliskiej Warszawie przyczyniły się do szybkiego rozwoju Michałowic. Rosta liczba mieszkańców i przybywało dzieci, więc zaraz po wojnie uruchomiono **szkołę**. Ok. 1950 roku została erygowana **parafia** rzymsko-katolicka pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, a pięć lat później wybudowano pierwszy **drewniany kościółek**, zaś większy mурowany kościół powstał w 1969 r. Pod koniec lat 70-tych oddano do użytku **przedszkole** w centrum osiedla. W 1986 r. rozpoczęto rozbudowę szkoły, która powiększała się z upływem lat dzięki gminnym inwestycjom. W 2006 szkoła przyjęła imię **Wielkiego Polaka – Papieża Jana Pawła II**.

POWOLANIE GMINY MICHAŁOWICE

W 1952 r. utworzono **Gminę Michałowice** z siedzibą na terenie michałowickiego osiedla. Władze początkowo chciały zająć na ten cel dom Adolfa Zaremby przy WKD (ul. Rumuńska), ale finalnie urząd gminy urządzono w innym miejscu na osiedlu. A gdzie? – tego nie wiadomo, bo gmina działała tylko dwa lata i nie zachowały się dokumenty. W 1954 r. w związku z kolejną reformą administracji kraju, w miejsce zlikwidowanych gmin powołano gromady. Michałowice (osiedle i wieś) włączono do **GROMADY OPACZ** z siedzibą w Opaczu Kolonii (lata 1954- 1972).

Po 18 latach, w 1973 **reaktywowano Gminę Michałowice!** Początkowo jej siedziba nadal mieściła się w Opaczu-Kolonii, w budynkach zajmowanych przedtem przez Gromadzką Radę Narodową Opacz (przy ul. Centralnej, potem przy ul. Ryżowej). Warunki lokalowe były trudne, stąd w 1974 roku zakupiono dom pod adresem **Raszyńska 34**, gdzie po remoncie przeniósł się **urząd gminy** (i został tam do 2012 r.).

Fot. Dom przy Rumuńskiej w Michałowicach (oddany do użytku w 1951 r.) należący do najsławniejszego w Warszawie krawca, **Adolfa Zaremby**. Był on przewodniczącym Komitetu Budowy Kanalizacji Deszczowej i Melioracji w Michałowicach. Razem ze swoimi kolegami (sąsiadami z osiedla) doprowadził w 1948 r. do budowy szkoły. Przed wojną i za PRL-u społecznicy z Michałowic realizowali też inne inwestycje, tj.: utwardzanie dróg i budowa chodników, elektryfikacja i gazyfikacja osiedla itp.

Lata 40-te. Willa Tadeusza Borkowskiego przy ul. 3-go Maja w Michałowicach

Państwo Borkowscy w ogrodzie, lata 50-te

Dom p. Bojarskich przy Raszyńskiej, gdzie działał sklep i Spółdzielnia Michałowiczanka

Willa przy Raszyńskiej 1 / na balkonie m.in.: Stefan Oskroba i jego żona Maria.

Szkoła w Michałowicach

>>> Szkoła w Michałowicach rozpoczęła działalność w 1945 r. jako filia publicznej Szkoły Powszechnej w Czechowicach. Były w niej 3 oddziały oraz 3 nauczycieli. Początkowo szkoła mieściła się w prywatnym lokalu przy ul. Cichej, a w 1948 r. została przeniesiona do baruku przy ulicy Szkolnej. W roku szkolnym 1950/51 stała się filią Szkoły Powszechnej w Opaczu Dużej, zaś od roku szkolnego 1951/52 zaczęła funkcjonować jako samodzielna placówka pod nazwą: Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego w Michałowicach.

Pierwszą kierowniczką szkoły była **Maria Wyszomirska**, a następnie **Stanisław Wojciechowski**, który usilnie zabiegał o budowę nowego gmachu. Projekt ten został zrealizowany - **w 1960 roku oddano do użytku nowy budynek**, w którym rozpoczęło naukę 282 dzieci, a pracę – 8 nauczycieli. W kolejnych latach funkcje kierownicze pełnili:

- 1962 – 1972 – p. **Jakub Wasiński**
- 1972 – 1975 – p. **Gerard Jachowicz**
- 1975 – 1976 – p. **Włodzimierz Bali**
- 1976 – 1982 – p. **Gerard Jachowicz**
- 1982 – 1984 – p. **Bogusław Biernacki**
- 1982 – 1990 – p. **Tomasz Maliszewski**
- 1990 – 2019 – p. **Andrzej Olecki**
- 2019 – 2021 – p. **Małgorzata Widera**
- od 2021 – p. **Magdalena Fimowicz-Wasiak**

W 1984 r. rozpoczęto następną modernizację szkoły i w lutym 1989 roku budynek powiększył się o 10 sal lekcyjnych wraz z zapleczami, a w roku 1996 powstała nowa hala sportowa.

Fot. Lata 1956-1959. Uczniowie i nauczyciele przed Szkołą w Michałowicach, która mieściła się wówczas w drewnianym baruku przy ul. Szkolnej (róg Raszyńskiej). Zdjęcie na dole przedstawia klasę III podczas lekcji w baruku szkolnym, 1959 rok.

W 1999 roku, wraz z reformą oświaty, nastąpił podział na klasy I-VI Szkoły Podstawowej i klasy I-III Gimnazjum. W 2002 roku gimnazjalna placówka przeniosła się do wybudowanego bloku D i otrzymała imię **Księcia Józefa Poniatowskiego**.

W styczniu 2006 roku przy szkole został otwarty nowoczesny kompleks sportowy wraz ze sztucznym lodowiskiem. W październiku 2013 roku szkoła powiększyła się o nowy blok E i 10 sal lekcyjnych. W styczniu 2018 na boisku stanęła pneumatyczna hala, zwana potocznie balonem.

Od września 2019 roku w związku z reformą szkolnictwa (po wygaśnięciu ostatniego rocznika gimnazjum) w szkole działa ośmioklasowa podstawówka z oddziałami przedszkolnymi. W 2019 r. placówka uzyskała tytuł „Szkoły Promującej Zdrowie”. W 2022 r. wykonano termooizolację całej szkoły oraz nową elewację budynku. W listopadzie 2022 oddano do użytku zmodernizowaną i nowoczesną halę sportową wraz z zapleczem sportowym.

Fot. Lata 60-te. Uczniowie pierwszej klasy Szkoły Podstawowej w Michałowicach.

Fot. Nadanie sztandaru Szkole Podstawowej w Michałowicach w 1979 roku. Nowy sztandar trzyma dyrektor szkoły, Gerard Jachowicz, obok niego po prawej stoi Elżbieta Łaskiewicz, przewodnicząca Komitetu Rodzicielskiego, który ufundował sztandar. Po lewej nauczycielka **Maria Zych**. / >>> Poniżej główny budynek szkoły.

Rodzina Michalewiczów, koniec lat 40-tych.

Henryka Żencykowska – wiolelnia sotys Osiedla Michałowice.

>>>> **Henryka Żencykowska (1910-1995)** przez wiele lat była sotyssem Osiedla Michałowice (od lat 40-tych do 90-tych). W latach 50-tych i 60-tych prowadziła też punkt biblioteczny w osiedlu Michałowice, który podlegał pod Bibliotekę Gromadzką w Opaczu (za czasów **Marii Chwaścińskiej**). W 1960 r. gromadzka biblioteka przeniósła swoją siedzibę do Michałowic, zajmując pomieszczenie w drewnianym poszkolnym przy **Raszyńskiej 54**, gdzie działał również lokalny Klub Rolnika.

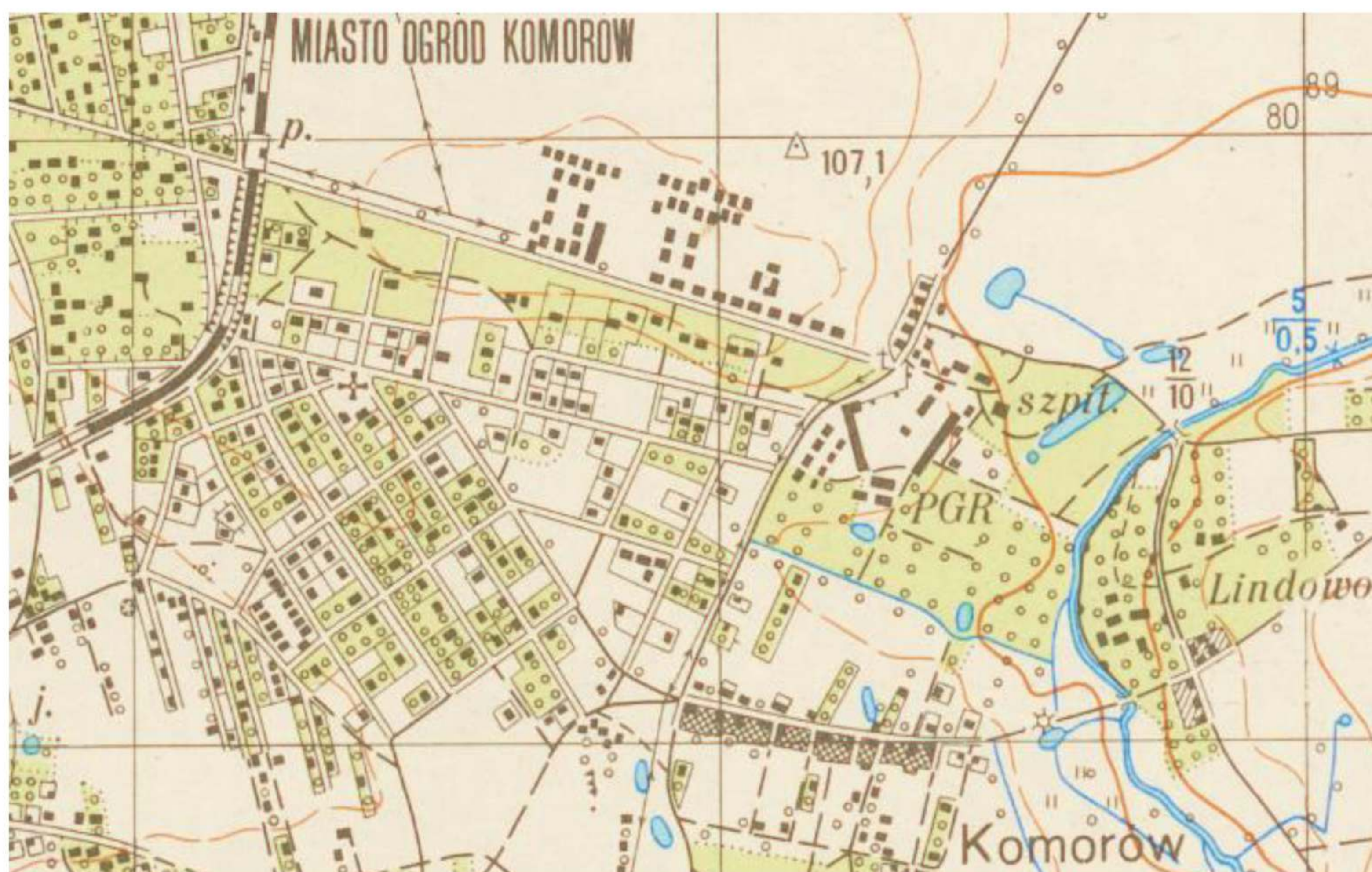

Spotkanie Klubu Rolnika w baruku przy Raszyńskiej 54. Drugi od lewej **Roman Piłarski**.

Flora Korycka z mężem **Feliksem** w przydomowym ogrodzie.

Komorów – lata powojenne, PRL i Gromadzka Rada Narodowa

Fot. Osiedle Komorów w latach 30-tych. Poniżej drewniany budynek szkoły w Komorowie na Zieleńcu, lata 50-te.

ZA PRL-u, w II połowie lat 50-tych, na skutek reformy administracyjnej zlikwidowano przedwojenną Gminę Helenów, zaś powołano mniejsze jednostki, w tym **GROMADĘ KOMORÓW**, obejmującą Komorów Wille oraz Komorów Wieś. Uruchomiono posterunek Milicji Obywatelskiej przy ulicy Kraszińskiego, a tuż obok **Urząd Gromadzkiej Rady Narodowej** i publiczne **przedszkole**. Rozbudowano również przystanek kolejki EKD, a w budynku stacyjnym zaczął działać **urząd pocztowy**, przeniesiony w latach 70-tych nieco dalej, do małego pawilonu. W połowie lat 50-tych na terenie placu sportowego (obecnie ul. Sportowa) oraz na niezabudowanych polach państwowionego majątku Komorów (przy Alei Marii Dąbrowskiej), powstały **osiedla domków jednorodzinnych**. Inwestycje, w tym budowę osiedla „Domeczek”, realizowało kilka spółdzielni, m.in.: Spółdzielnia Wiklina i PAX. Za czasów Gromadzkiej Rady Narodowej w nieistniejącej już dzisiaj willi przy ulicy Kraszewskiego otwarto **Ośrodek Zdrowia**. W 1953 zakończono budowę **kościółka** w Komorowie wg. projektu Bruno Zborowskiego i powołano parafię Komorów (1958 r.)

Komorów w latach 1945-1960

Po powstaniu warszawskim Komorów stał się miejscem ratunku dla ogromnej rzeszy mieszkańców Warszawy, wypędzonych ze stolicy przez niemieckich okupantów. Podobnie jak w innych miejscowościach leżących wzdłuż trasy kolei EKD (WKD) okres ten wiązał się z przeludnieniem mieszkaniowym; w 1944 r. liczba mieszkańców Komorowa wzrosła do ok. 1700 osób, wobec 445 w 1941 roku.

Tuż po wojnie powołano Społeczny Komitet Budowy Szkoły w Komorowie; staraniem społeczników udało się zorganizować, sfinansować i wybudować drewniany budynek **ośmioklasowej publicznej szkoły**. Od 1948 r. do placówki uczęszczały dzieci z Komorowa i ościennych miejscowości.

Komorów w latach 1960-1980

Komorów rozwijał się – przybywało sklepów i nowych punktów usługowych. Na początku lat 60-tych było już 15 sklepów, działał zakład szewski, krawiec, tapicer, fryzjer i magiel. W 1971 roku otwarto nowocześniejszy i **wiekszy budynek szkoły podstawowej**, gdzie zorganizowano tzw. szkołę zbiorczą, dołączając nowych uczniów ze zlikwidowanych szkół w Kaniach, Pęcicach i innych miejscowości. W dawnym domu Marii Dąbrowskiej przy ul. Kraszewskiego, zgodnie z jej ostatnią wolą (przekazała dom społeczności Komorowa) utworzono **Bibliotekę Publiczną**.

Po reformie administracyjnej 1972 roku zlikwidowano gromady i przywrócono w kraju podział na gminy. Wówczas Komorów (wille i wieś) **włączono do Gminy Michałowice**, reaktywowanej po 18 latach funkcjonowania gromad. Do dzisiaj Komorów jest częścią michałowickiej gminy.

Fot. Stacja kolejki WKD w Komorowie. Lata 60-te.

>> Przez kilka lat w Komorowie działał bar z wyszynkiem restauracja „Zakątek” (ul. Zamojskiego). W latach 60-tych przy stacji kolejki WKD w Komorowie powstała słynna restauracja **POD SOSNAMAMI**, zamknięta niestety w latach 80-tych. Było to kultowe miejsce, gdzie gościła warszawska bohema artystyczna i tętniło życie kulturalne. Sala ze sceną mieściła ponad 100 osób, działała kuchnia i całonocny bar. Restauracja organizowała potańcówki, koncerty, bale sylwestrowe, wieczorki z muzyką na żywo. Na scenie występowały lokalne zespoły, a także goście z Warszawskiej Estrady (program artystyczno-rozrywkowy)

Fot. Restauracja „Pod sosnami”, gdzie w latach 80-tych grał m.in.: pruszkowski zespół Kombo. Na zdjęciu Tadeusz Jamiołkowski (perkusista zespołu).

Lata 80-te i 90-te

Komorów przez lata walczył o zachowanie układu urbanistycznego jednak zarówno władze, jak i inwestorzy wielokrotnie naruszali pierwotne założenia planu miasta-ogrodu. W lata 70-tych na polach należących do komorowskiego Gospodarstwa Rolnego SGGW między Ostoją, linią kolejki WKD i Aleją Marii Dąbrowskiej, **Spółdzielnia Mieszkaniowa z Ursusa** rozpoczęła budowę dużego osiedla, które znacznie zwiększyło liczbę mieszkańców Komorowa oraz poważnie naruszyło założenia urbanistyczne miejscowości. Część owego osiedla, zwanego Ostoją (między ulicami Ireny, Mieczysława i Waldemara) oddzielono administracyjnie od Komorowa i włączono do Pruszkowa, zacierając granice pomiędzy miejscowościami.

>>> Willa Witoldówek przy ul. Spacerowej / fot. B. Duczmal

>>> Willa Różanka / fot. M. Spsychalska

Lata 90-te w Komorowie to okres niezwykle intensywnej działalności budowlanej, czemu sprzyjała dostępna wówczas dla inwestorów możliwość wtórnego podziału parceli. Rozbudowano też szkołę (po pożarze starego drewniaka w 1990 r.) – powstał Zespół Szkół im. Marii Dąbrowskiej w Komorowie, składający się z klas nauczania zerowego, szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum ogólnokształcącego (niemal 1000 uczniów). Szkoła w Komorowie obchodzi w tym roku 100-lecie!

CIEKAWOSTKI:

W 1956 roku dom w Komorowie kupiła Maria Dąbrowska (przy ul. Słowackiego 7, dzisiaj Kraszewskiego 3, gdzie mieści się biblioteka). Wśród znanych mieszkańców Komorowa (dawnych i współczesnych) wymienić można też m.in.: Wojciecha Młynarskiego, Natalię Kukulską, Bogusława Lindę, Jerzego Kalinę, Jerzego Osiatyńskiego, Andrzeja Domalika i wielu innych aktorów, muzyków, polityków i ludzi kultury.

Przedszkole w Komorowie, lata 60-te

Lata 60-te. Dawny ośrodek zdrowia przy ul. Kraszewskiego (dom rozebrano)

Kolejka WKD na początku lat 60-tych.

Przebudowa sanatorium w latach 50-tych zniszczyła styl pałacowy obiektu.

Z DZIEJÓW DAWNEGO KOMOROWA

Średniowieczny Komorów należał w XV w. do rodu Pierzchała, a gdy minął czas szlacheckich zaścianków powstał majątek ziemski Komorów z folwarkiem i wsią - początkowo we własności dziedziców Pęcic (Chądzyńskich i Sobolewskich), a później wraz z Sokółtówem jako **Dobra Komorów i Sokółtów**. W roku 1827 dziedzic Komorowa został Marcelem Tarczewskim, warszawski prawnik, później Franciszek Brzeziński. W latach 60-tych XIX wieku w wyniku reformy uwłaszczeniowej z majątku wyłączono **wieś Komorów i wieś Sokółtów**. Mieszkańcy wsi na mocy reformy otrzymali na własność gospodarstwa i ziemie rolne, a że Sokółtów był najliczniejszą osadą, to jego mieszkańcom przypadło do podziału aż 486 hektarów gruntu!

Pod koniec XIX w. ogołocony z ziemi majątek z folwarkiem przejęła Helena z Brzezińskich Józefowicz, która postanowiła ukierunkować przyszłość Komorowa na **działalność uzdrowiskowo-letniskową**. Początkowo zbudowano 6 domów letniskowych w stylu otwocim, a później wzniesiono **sanatorium w stylu pałacowym** z przeznaczeniem na działalność leczniczo-wypoczynkową. Ukończony w 1900 r. obiekt pałacowy istnieje do dzisiaj, jednak podczas przebudowy za PRL-u zniszczono elementy jego pałacowej architektury.

Fot. Mapa z lat 20-tych XX wieku – Komorów po pierwszej parcelacji folwarku.

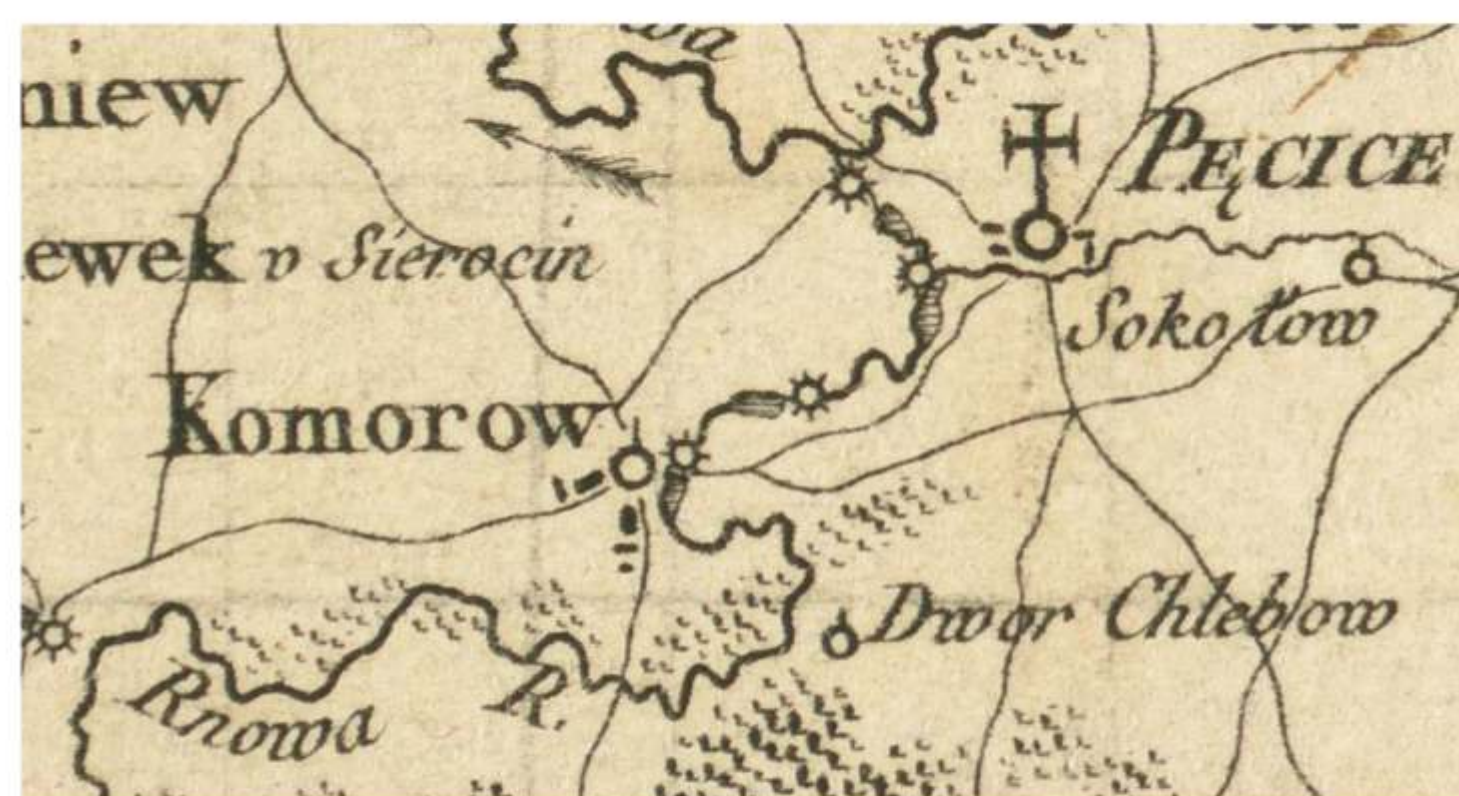
Początek XX wieku otworzył kolejną kartę historii Komorowa. W 1910 roku majątek nabył dotychczasowy dzierżawca Józef Markowicz, który rozpoczął **parcelację gruntów folwarku komorowskiego** pod zabudowę willową. Sprzedaż działek wystartowała w 1912 roku, a pierwsze prywatne wille powstały przed I wojną. W latach 20-tych aż 76 działek zakupiło Stowarzyszenie Spółdzielcze „Strzecha Polska”. Rewolucyjny okazał się rok 1927, gdy **uruchomiono kolej EKD**. Wkrótce po tym wydarzeniu rozpoczął się III etap parcelacji wg. planu inż. Tadeusza Szymańskiego – projekt nowego osiedla nosił nazwę: **„Miasto Ogród Komorów”**.

W latach 30-tych w Komorowie zorganizował się lokalny samorząd gromady **Komorów Wille**. Rozpoczęła działalność trzyklasowa szkoła powszechna. Powstały sklepy (Osiadaczów, Balcerskich, Kalińskich oraz Szmułskich). Mieszkańcy willowego Komorowa zawiązali **Stowarzyszenie Przyjaciół Komorowa i Okolic „Ognisko”**, które prowadziło działalność społeczno-kulturalną, utrzymywało straż miejską, bibliotekę, klub, kort tenisowy, ochronkę. Organizowano występy, zabawy oraz stałą majową imprezę połączone z paradą.

WSPÓŁCZESNY KOMORÓW

Osiedle Komorów jest obecnie jednym z trzech **miast-ogrodów** na trasie kolejki WKD (obok Milanówka i Podkowy Leśnej). Miejscowość posiada historyczny układ urbanistyczny oraz zabytkową architekturę (przedwojenne wille z dużymi ogrodami), a także piękne aleje drzew (brzozowe, kasztanowe i starych lip). Otoczone zielenią ogrodów osiedle „Strzecha Polska” jest wpisane do Rejestru Zabytków.

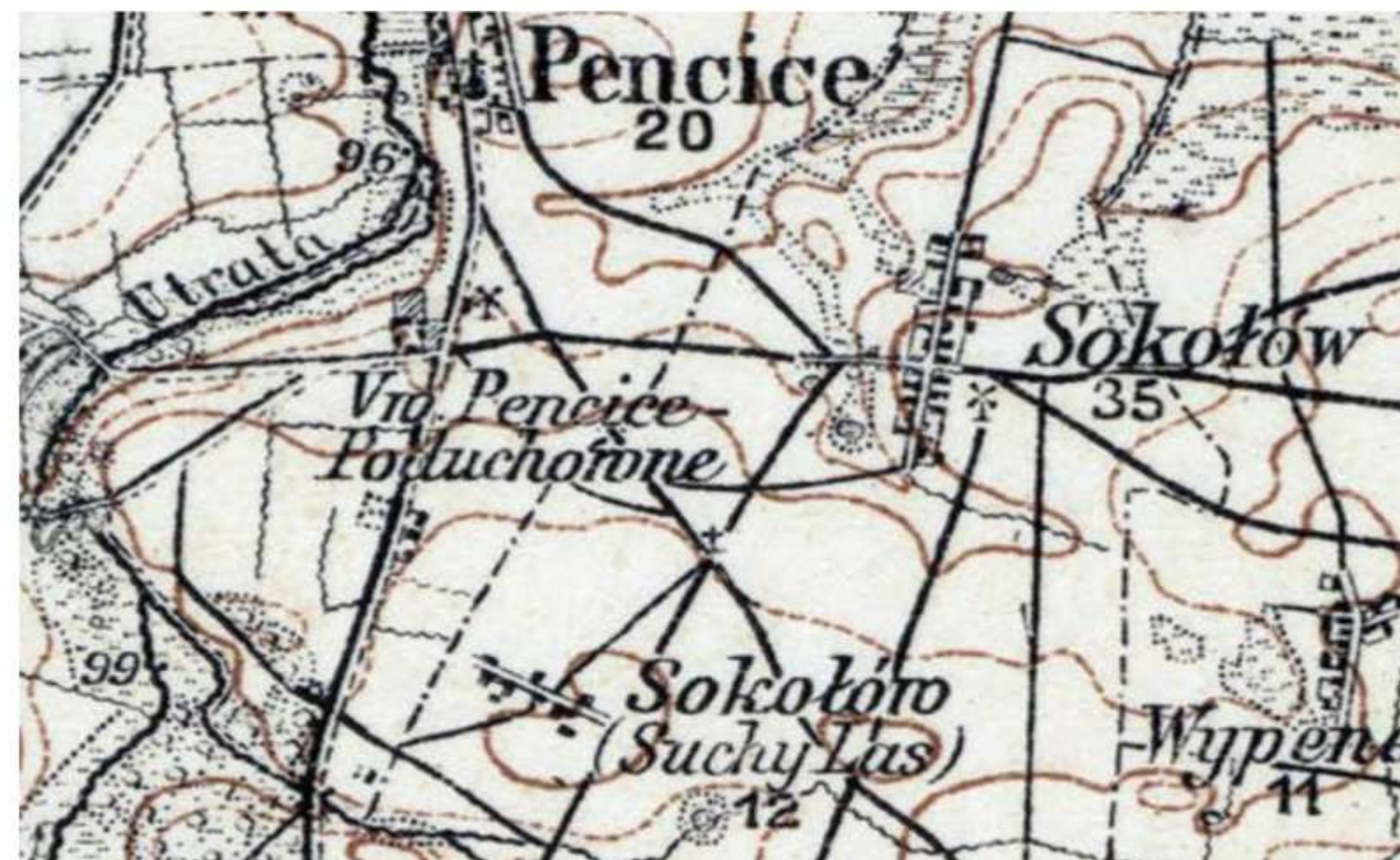

Fot. 1 / Mapa z końca XVIII wieku obrazująca młyny wodne na Utracie.

Fot. 2 / Spichlerz w folwarku Pęcice - dawniej młyn wodny.

>>> Tradycje rolnicze obszaru Gminy Michałowice sięgają czasów średniowiecza, a nawet wcześniejszych okresów pierwszego osadnictwa w dolinach rzek Utraty, Zimnej Wody oraz Raszynki. Średniowieczni mieszkańcy lokalnych osad i wsi z pokolenia na pokolenie powiększali obszar upraw, zaś przy rzekach budowali młyny wodne – w Michałowicach najstarszy młyn istniał już w 1421 roku / XV wiek. Podobnie było w Pęcicach, Komorowie i Chlebowie, gdzie wodne młyny działały do XVIII wieku, czasem (jak w Komorowie) nawet do XIX stulecia. Niestety żaden z drewnianych obiektów nie przetrwał do naszych czasów, za to istnieje nadal ceglany budynek po młynie wodnym w Pęcicach (z przełomu XVIII i XIX w.), przerobiony później na spichlerz. Do mielenia zboża na mąkę wykorzystywano też siłę wiatru - młyny wiatrowe, potocznie zwane wiatrakami, działały dawniej w Pęcicach Poduchownych, Sokółowie, Nowej Wsi oraz pograniczu Opaczy i Skoroszyc.

Fot. 3 / Mapa z początku XX w. z oznaczoną lokalizacją młynów wiatrowych.

Większe i mniejsze gospodarstwa rolne funkcjonowały na tutejszych terenach od wieków. Uprawy prowadzono za czasów szlacheckich zaścianków, jak i w dobie rozkwitu gospodarki folwarczno – pańszczyźnianej. Powstające wówczas majątki ziemskie obejmowały: (1) folwarki z wielohektarowym arealem upraw, (2) wsie, gdzie małe gospodarstwa zagrodowe zajmowała ludność włościańska.

Fot. 1 / Stary wiejski dom rodziny Czechów, który znajdował się w Opaczu Kolonii przy ul. Środkowej, niedaleko Jesionowej (zwanej dawniej "wałem"). Dom był zamieszkały aż do 1953 r.

Fot. 2 / Opacz Kolonia podczas żniw, lata 50-te.

Z punktu widzenia historycznej genezy zmian własności ziemskiej oraz specyfiki produkcji rolnej, obszar obecnej Gminy Michałowice można podzielić na 3 strefy:

➤ **PÓŁNOCNO-WSCHODNIA** strefa należała w XVIII w. do majątku Falenty (wsie i folwarki: Sokółów, Michałowice i Opacz). Pod koniec XVIII wieku nastąpiły zmiany własnościowe; od Falent niezależni się majątek Michałowice (wraz z Opaczą), gdzie oprócz upraw zboża w folwarkach wprowadzono hodowlę drobiu. Z kolei Sokółów był od zawsze znany z rozległych pól uprawnych (głównie zboże, zarówno pod majątkiem falenckim i później komorowskim). Opacz Kolonia po kolonizacji niemieckiej zaślęnęła z upraw warzywnych oraz obfitych plonów żyta i pszenicy.

➤ **ZACHODNIA** strefa przynależała w XVIII i XIX wieku do majątku Helenów (wsie: Granica i Nowa Wieś), gdzie w folwarkach uprawiano głównie zboże, gromadzone w spichlerzach w Helenowie. Hodowlą zajmowały się folwarki Popówek i Parzniewie.

➤ **ŚRODKOWA** strefa to trzy dawne majątki ziemskie: Reguły, Pęcice i Komorów. Majątek Reguły specjalizował się w hodowli krów z produkcją mleka, a także miał produkcję warzywniczą i pola uprawne. Majątek Komorów to sady, warzywniaki i uprawy zboża, zaś w majątku Pęcice na podmokłych gruntach urządzono stawy rybne - istniejące do dzisiaj i nadal słynące z pysznej rybkii!

Fot. 1. / Reguły podczas żniw, lata 50-te (gospodarstwo w Al. Jerozolimskich)

Fot. 2 / Opacz-Kolonia, lata 50-te (gospodarstwo przy ul. Środkowej 24)

Na naszym obszarze (obecnej Gminy Michałowice) po reformie uwłaszczeniowej, aż do końca XIX wieku i na początku XX wieku, rosła liczba mniejszych gospodarstw rolnych w obrębie wsi (kilkuhektarowych, prowadzonych przez jedną rodzinę, czasem z pomocą najmowanych pracowników). Z kolei folwarki wielohektarowe zanikały.

Do połowy XX w. największą okoliczną wsią był Sokółów – zarówno co do liczby ludności, jak i obszaru (po uwłaszczeniu prawie 500 hektarów). Na gruntach Sokółowa z czasem utworzono osadę Suchy Las, gdzie osiedliło się część sokołowskich rodzin.

Równie duża była Nowa Wieś, która stanowiła dawniej największą wieś Gminy Helenów (od lat 70-tych w Gminie Michałowice). Warto dodać, że na przełomie XIX i XX wieku oraz w latach 20-tych XX wieku nowowiejscy gospodarze otrzymali rozległe grunty rolne z parcelacji folwarku helenowskiego (od Nowej Wsi i Helenowa, aż do dawnych granic Pruszkowa). Na ziemiach tych przez II wojnę światową powstało osiedle małych domków z ogrodami i warzywniakami, zwane Nowa Wieś – Parcele. Niestety za PRL-u tereny te odebrano Nowej Wsi i włączono do Miasta Pruszkowa, po czym osadników nowowiejskich wywłaszczono z ziemi dla potrzeb budowy Osiedla Staszica i częściowo Osiedla Prusa wraz z parkiem Zwirowisko. Podobnie było z Opaczą Wielką i Opaczą Parcele – te dwie wsie włączono w obręb Miasta Stołecznego Warszawy (stanowiły część gminy Okęcie).

Gdy w 1952 roku powołano Gminę Michałowice, w jej obrębie znalazł się PGR Reguły – tak nazywano za Polski Ludowej upaństwowione gospodarstwo rodziny Trylskich, czyli wielohektarowy majątek Reguły specjalizujący się przed wojną w hodowli krów i produkcji butelkowanego mleka.

Początkowo, tuż po II wojnie, majątek trafił do Państwowego Funduszu Ziemi na mocy dekretu o reformie rolnej z 1944 r. W 1945 roku przekazany został Administracji Gospodarstw Rolnych i Leśnych – AGRIL. Od 1949 roku Reguły na dwa lata zostały przejęte przez Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego, zaś w 1951 r. powstały dwie oddzielne jednostki:

1. **PLACÓWKA NAUKOWA** – na wydzielonej powierzchni około 6 hektarów utworzono placówkę podległą Instytutowi Ochrony Roślin w Poznaniu. W 1964 roku placówkę z Regułach przejął Zakład Genetyki i Hodowli Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach, który działał do 1989 roku. Po zmianach ustrojowych, w 1995 roku grunty przejęła spółka pod nazwą Polska Hodowla i Nasiennictwo Roślin Ogrodniczych. Obecnie teren należy do prywatnego właściciela, zaś aktualny adres placówki to Reguły, ul. Wiejska 1.

2. **ZAKŁAD DOŚWIADCZALNY** - na powierzchni kilkuset hektarów dawnego majątku Trylskich w Regułach w roku 1951 r. utworzono Zakład Doświadczalny Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach (ul. Wiejskiej 11/9 i przy dawnym dworku Trylskich nr 11/1). Następnie w 1964 roku powstał tu Zakład Doświadczalny Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach, a w 1989 teren zakładu doświadczalnego przejął IGLLOOPOL – Dębica. Po zmianach ustrojowych, w 1995 roku teren przejęła Agencja Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa z dyrekcją w Parzniewie.

Fragment artykułu: Z dziejów Reguł, autor: Marian Jędras

Fot. Fragment księgi dot. sporu dziedzica Trylskiego ze Związkiem Hodowców Krów. Fot. Kadr z Tygodnika Dźwiękowego, relacja z majątku Reguły, 1937 r.

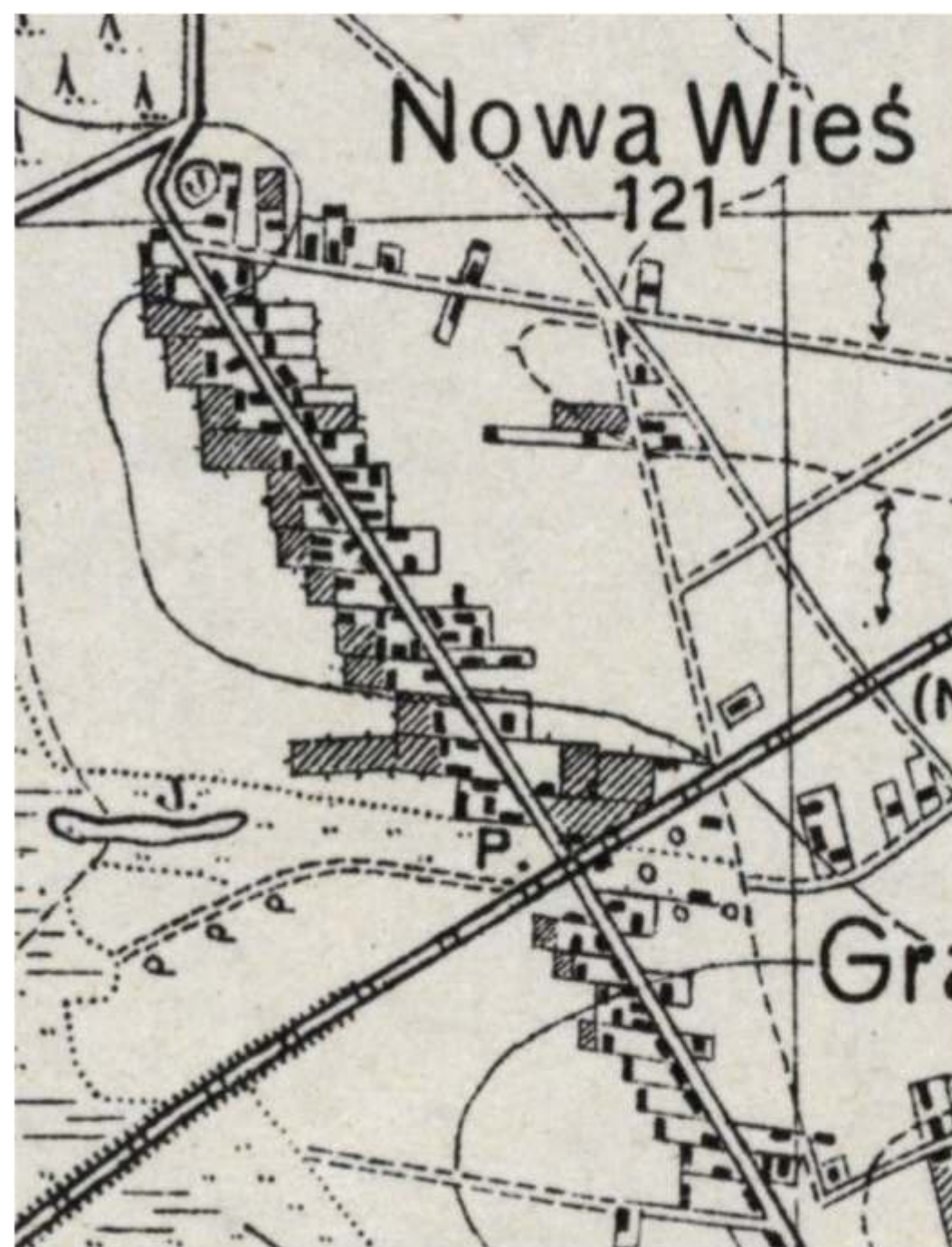
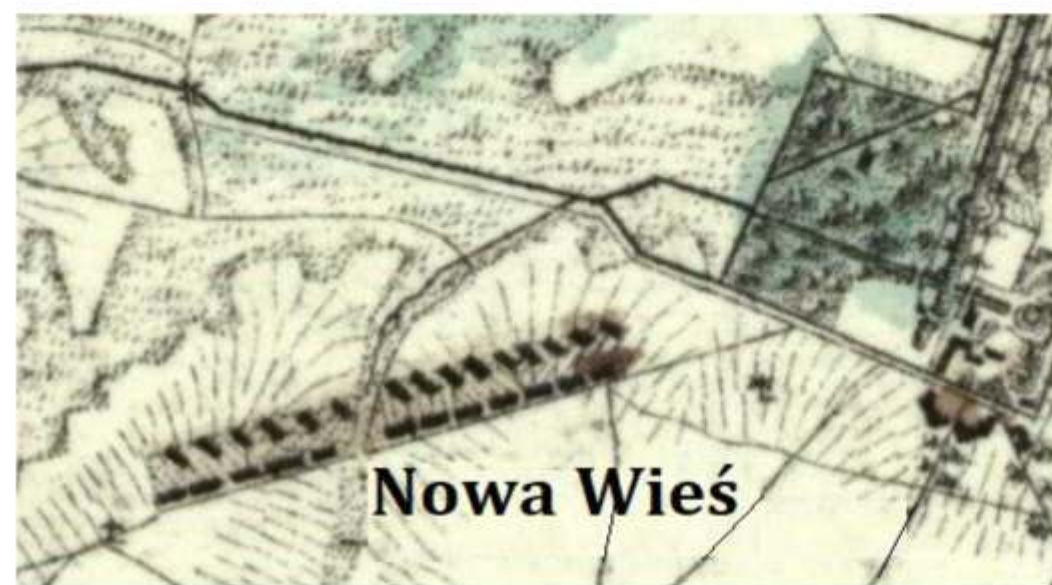
Fot. Reguły, lata 50-te. Zakład Doświadczalny Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa (pracownicy z Reguły i dyrekcja)

Zakład w Regułach zatrudniał ponad 100 pracowników, ale jego dzieje są słabo udokumentowane, bo dostępne materiały nie są jednoznaczne, a częste zmiany przynależności obu zakładów utrudniają właściwe rozeznanie w kwestii działalności i obsady pracowniczej w kolejnych latach.

Reguły, lata 50. i 60. / Bronisław Jaśkowiec i jego żona; przejażdżka bryczką i jej naprawa, gospodarstwo małżonków oraz prace w szklarni Zakładu Doświadczalnego.

Opowieść o dziejach Nowej Wsi (a także sąsiedniego Helenowa) rozpoczyna się w II połowie XVIII w. Wówczas Helena Ogińska (żona marszałka wielkiego litewskiego) kupiła **DOBRA ZIEMSKIE PARZNIEW, GRANICE I KANIE** celem zapewnienia apropracji dla pałacu Ogińskich w Warszawie. Gdy w 1792 r. Helena zmarła, znaczną część jej majątku, w tym posiadłość w dolinie rzeki Zimna Woda, odziedziczył bratanek – książe **Michał Kazimierz Ogiński**, hetman wielki litewski. Lokalizacja gruntów otrzymanych w spadku po ciotce Helenie była korzystna (dość blisko Warszawy), więc hetman Ogiński postanowił zbudować tu swoją nową rezydencję, nazwaną na część zmarłej krewnej – HELENOWEM.

W celu pozyskania terenu pod budowę dworu, Ogiński zlikwidował wieś Parzniewek (Parzniew Mały) natomiast mieszkańców wsi przesiedlił nieco dalej na południe, do nowoutworzonej Nowej Wsi, gdzie zamieszkało od 120 parzniewskich włościan. I tak około 1794 r., **wraz z budową dworu Helenów utworzono Nową Wieś, która w latach 1794-1864 była największą okoliczną osadą włościańską.**

Po śmierci Ogińskiego (ok. 1800 r.) majątek Helenów (dwór, folwark i 4 wsie: Parzniew, Granice, Kanie, Nowa Wieś) kupił hrabia **Tomasz Adam Ostrowski**, prezes senatu Księstwa Warszawskiego. W II połowie XIX w. majątek przejął Arkuszewscy, a później dobra Helenów (z Nową Wsią) nabyła **rodzina Potockich**. Ostatnim dziedzicem Helenowa był Jakub Ksawery Potocki – spadkobierca wielkiej fortuny brzeżańskiej linii rodu Potockich i jeden z najbogatszych ludzi w II Rzeczypospolitej. **Fot. Mapy z 1829 i 1933 r.**

NOWA WIEŚ TO DAWNA RZĘDÓWKA – w XIX wieku gospodarstwa zagrodowe wsi rozmieszczone były w jednym rzędzie wzdłuż zachodniej pierzei ulicy Głównej, na odcinku od skrzyżowania z Kamelskiego do Łąkowej (razem 22 gospodarstwa). Na końcu wsi przy Łąkowej stał drewniany krzyż wzniesiony przez pierwszych mieszkańców z końca XVIII wieku, zaś na początku wsi (pogranicze z Helenowem) znajdował się młyn wiatrowy należący do folwarku. Pozostałe tereny w obrębie wsi użytkowano pod uprawy i jako pastwiska. Początkowo grunty Nowej Wsi zajmowały około 80 hektarów. Do poszczególnych gospodarstw przynależały pasy pół szerokości 50 metrów, rozciągające się po długości od zabudowań do rzeki Zimna Woda, a w przeciwnym kierunku, od ul. Głównej do Polnej (ul. Polna stanowiła granicę wsi i folwarku). Na jednego gospodarza przypadała średnio 2-3 hektary ziemi rolnej. **W 1827 r. Nowa Wieś liczyła 145 mieszkańców.** Do 1860 roku liczba mieszkańców wzrosła do 170 osób (22 gospodarstwa). Po reformie uwłaszczeniowej (1864 r.) i parcelacji folwarków (przełom XIX i XX wieku i lata 20-te XX wieku) Nowa Wieś wkraczała w fazę rozbudowy; w 1921 roku liczba ludności wynosiła już 400 osób (60 gospodarstw), a w latach 30-tych aż 600 osób (80 domostw).

REFORMA UWŁASZCZENIOWA: Dzięki reformie uwłaszczeniowej z 1864 r. Nowa Wieś uniezależniła się od dworu w Helenowie. Mieszkańcom wsi przyznano prawo własności ziemi (w tym gruntów rolnych) oraz gospodarstw w obrębie wsi. Po reformie obszar Nowej Wsi powiększył się do **200 hektarów.**

ROZBUDOWA WSI: Na przełomie XIX i XX wieku potomkowie miejscowych włościan otrzymali długo wyczekiwane dokumenty powłaszczeniowe, czyli **AKTY WŁASNOŚCI ZIEMI** (wydane w języku rosyjskim / czasy zaborów). Wówczas rozpoczęła się rozbudowa Nowej Wsi, a pierwszym krokiem w tym kierunku był podział gospodarstw zagrodowych ojców i dziadków na mniejsze działki oraz budowa nowych domostw w sąsiedztwie starych – w ten sposób na początku XX w. zagęszczone zabudowę zachodniej pierzei ulicy Głównej, a jednocześnie rozebrano część chałup włościańskich z XIX wieku, stawiając w ich miejsce nowe domy murowane i drewniane. Po I wojnie światowej domostwa pojawiły się też po wschodniej stronie ulicy Głównej, gdzie dotychczas były tylko pola uprawne. W latach 30-tych XX w. zabudowa zajęła już całą wschodnią pierzeję Głównej (od Helenowa do stacji EKD, a nawet nieco dalej). Wówczas pojedyncze domy powstały również przy ul. Polnej, Kamelskiego, Łąkowej i Warszawskiej.

*Fot. Młyn z folwarku Parzniew – taki sam był dawniej w Nowej Wsi. (arch. Pruskowiana)
Fot. poniżej: Drewniak przy Głównej 18 z pocz. XX w. (1905 r.), niestety już przebudowany.*

PARCELACJA FOLWARKU: W latach 1900-1925, w wyniku parcelacji majątku Helenów, gospodarze z Nowej Wsi otrzymali dodatkowe grunty rolne, położone w stronę Helenowa i przedwojennych granic Pruskowa >> **Majątek Helenów hrabiego Potockiego objęto przymusem parcelacji.** Według świadectw mieszkańców Nowej Wsi, wspomnień ich rodziców oraz dziadków, dziedzic Potocki podzielił folwark na podłużne pasy ziemi rolnej, które przydzielono poszczególnym rodzinom. Cały obszar parcelacji, do wybuchu II wojny światowej, przynależał administracyjnie do Gminy Helenów i gromady Nowa Wieś, w skład której wchodziły dawniej: 1. Nowa Wieś (wieś), 2. Helenów (grunty Potockiego, a po parcelacji tzw. Parcele Nowowiejskie / Nowa Wieś Parcele), 3. Helenówek (osada i fabryka).

NOWE OSIEDLE NA PARCELACH PO FOLWARKU: Część mieszkańców Nowej Wsi w latach 20-tych i 30-tych **sprzedała pofolwarczne parcele** przeznaczając uzyskane środki finansowe na budowę nowych domów w obrębie „starej” Nowej Wsi, m.in.: przy wschodniej pierzei ul. Głównej. Niektóre nowowiejskie rodziny osiedliły się na gruntach po folwarku w stronę Pruskowa, np.: w latach 20-tych dom przy Plantowej zbudowała Feliksa Osiadacz. Do 1939 roku powstało na obszarze parcelacji **osiedle małych domków, zwane Nowa Wieś-Parcela.** W latach 30-tych w obrębie osiedla trwał obrót ziemią; działki nabywali zwłaszcza pruskowscy rzemieślnicy, pracownicy fabryk przemysłowego Pruskowa, a także nowi osadnicy planujący pracę w Pruszkowie i okolicach. Niestety osiedle w Nowej Wsi nie przetrwało próby czasu z racji bliskości sąsiedniego miasta.

ZMIANA GRANIC: Za PRL-u granice Miasta Pruskowa zostały przesunięte w stronę Helenowa. Jesienią 1954 r. Parcele Nowowiejskie (**osiedle Nowa Wieś – Parcela**) **włączono do Pruskowa**, wraz z Gąsinem i Parzniewem-Parcelą. Po zmianie granic administracyjnych, nowowiejskich osadników wywłaszczano z ziemi i domostw - czasami za zapłatą, częściej bez zadośćuczynienia. Na gruntach odebranych Nowej Wsi powstało pruskowskie Osiedle Staszica, zbudowane finalnie w latach 1978-1986.

PRODUKCJA ROLNA: Dawniej produkty z nowowiejskich gospodarstw rolnych można było kupić na targowiskach w Pruszkowie, Nadarzynie, Grodzisku, a nawet w Warszawie. Największym powodzeniem cieszyły się warzywa i owoce, a także przetwory, mleko, jajka, sery, wędliny i ziemniaki. Często też sprzedawano plony indywidualnym nabywcom z Komorowa, czy Pruskowa. Ponadto już przed II wojną światową w Nowej Wsi działały **sklepy z produktami spożywczymi** - jeden był u Makowskich przy ul. Głównej nr 20 lub 22, a drugi w rodziny Szytk (na odcinku ul. Głównej za torami EKD, w stronę końca wsi).

LETNICY ZE STOLICY: Wraz z koleją EKD (WKD) do Nowej Wsi zawitali letnicy z Warszawy, którzy chętnie spędzali wakacyjny czas na wsi, z dala od zgiełku dużego miasta. Wieś zapewniała letnikom wypoczynek wśród zieleni łąk i lasów, oraz dobre wiejskie jedzenie. **W latach 30-tych letnicy gościli często w domu rodziny Szkiela przy ulicy Głównej 17.** W każdą niedzielę gospodarz zaprzągał bryczkę, żeby zabrać gości na przejażdżkę po okolicy. Dzieci warszawskich letników i gospodarzy wspólnie hasały po nowowiejskich łąkach, spędzając czas na łonie natury.

Fot. Dzieci na placu zabaw przy przedszkolu, które działało dawniej pod adresem ul. Polna 17.

SAMORZĄD LOKALNY: Dawniej Nowa Wieś przynależała do Gminy Helenów. W 1918 roku na **Radnego Gminy Helenów z Nowej Wsi** wybrano Pawła Kwaśniaka (1918-1927). W 1927 mandat radnego z Nowej Wsi uzyskał Władysław Kostrzewa, zaś w 1929 roku wybrano z Nowej Wsi: Piotra Matrzaka i Józefa Mączyńskiego. Aktywność radnych sprawiła, że w latach 30-tych podjęto decyzję o budowie **szkoły gminnej w Nowej Wsi.** Załatwiono nawet pożyczkę na ten cel, a grunty dla szkoły podarował hrabia Potocki. Niestety wybuch II wojny światowej wstrzymał inwestycję. Szkoła w Nowej Wsi powstała dopiero po wojnie, ale już w innej lokalizacji.

W 1954 r. zlikwidowano w Polsce wszystkie gminy wiejskie, a w ich miejsce powołano mniejsze jednostki – GROMADY. Wówczas utworzono **GROMADĘ NOWA WIEŚ** (skład: Nowa Wieś, Granica i Strzeniówka), której siedziba mieściła się w wynajętym pokoju domu rodziny Szkiela przy Głównej 17. (1954-1962). W 1962 r. do gromady przyłączono Otrębusy i tam przeniesiono siedzibę władz /GROMADA OTRĘBUSY. W 1973 r. w wyniku reformy samorządowej zlikwidowano gromady, a przywrócono w Polsce podział na gminy. **Nowa Wieś została wówczas częścią Gminy Michałowice, w której jest do dzisiaj.**

GOSPODARSTWO RODZINY SZKIELA / ul. Główna 17, Nowa Wieś

Fot. 1 / Władysław Szkiela z żoną Feliksą (z d. Makowską) oraz ich dzieci.
Fot. 2 / Domicela Szkiela (córka gospodarza) w bryczce z dziećmi letników.
Fot. 3 / Wesele córki Władysława Szkiela. Czasy okupacji, 1940 r.
Fot. 4 / Przedwojenny dom rodziny Szkiela przy ul. Głównej 17, gdzie od 1954 mieściła się siedziba Gromadzkiej Rady Narodowej Nowa Wieś.

Wnuki, prawnuki i praprawnuki Władysława i Feliksi Szkiela mieszkają w Nowej Wsi do dzisiaj, na gruntach dawnego gospodarstwa Makowskich z początku XIX wieku!

DOMY Z HISTORIA =====

W Nowej Wsi zachowało się kilka domów z okresu międzywojnia. Są to różnej wielkości murowańce, ulokowane na działkach wydzielonych z dawnych gospodarstw zagrodowych. Część z budynków nadal ma oryginalną elewację z czerwoną cegłą.

Fot. 1 / Piętrowy murowaniec z początku lat 30-tych, który znajduje się przy ul. Głównej 49. To jeden z pierwszych nowych domów, które zbudowano w pobliżu stacji WKD Nowa Wieś, po uruchomieniu kolei w 1927 r. Przed wojną i za czasów okupacji dom pełnił rolę czynszówki, z wydzielonym mieszkaniem właściciela. Przed budynkiem, tuż przy ogrodzeniu od strony ul. Głównej, znajduje się uroczy mały domek z zielonymi okiennicami i drewnianym gankiem.

Fot. 2 / Przy ulicy Głównej 46 znajdował się najstarszy murowany dom w Nowej Wsi z początku XX w. Mieszkał w nim sołtys Bażga Stanisław i jego żona Jadwiga Bażga. Niestety wiekowy dom zburzono w 2015 r.

GOSPODARSTWO RODZINY KWIETNIAKÓW ul. Główna 43

Fot. 1 / Syn gospodarzy, Marek Kwietniak w sadzie (lata 50-te)
Fot. 2 / Rodzina Kwietniaków obok swojego domu przy Głównej 43
Fot. 3 / Irena Kwietniak z dziećmi w ogrodzie (wiosna, 1950 r.)

Ochotnicza Straż Pożarna w Nowej Wsi

Na terenie Gminy Michałowice od wielu lat działa Ochotnicza Straż Pożarna w Nowej Wsi. Historia tej jednostki OSP sięga lat międzywojennych.

Pierwszy zarząd i drużynę OSP powołano w 1928 roku, w składzie: Zygmunt Leppert (prezes), **Władysław Kamelski** (naczelnik OSP); Jan Dzięcioł (zastępca naczel.), Antoni Janczak (oddziałowy), Ludwik Głowiński (sekretarz), Franciszek Bazga (gospodarz), Bronisław Milczarek (skarbnik).

CZŁONKOWIE DRUŻYNY >>> Piotr Matrzak, Władysław Napart, Józef Muczyński i Bolesław Miszczak. W 1928 roku akces przynależności do OSP zgłosili także: Feliks Kwietniak, Zygmunt Makowski, Ludwik Muczyński, Stefan Witkowski, Feliks Marcinowski, Piotr Stanisławuk, Zygmunt Miszczak, Aleksander Muszał, Feliks Olszak oraz Edward Kłos. Dzięki staraniom prezesa Zygmunta Lepperta oraz naczelnika OSP Władysława Kamelskiego, do drużyny strażackiej dołączyli też pracownicy Fabryki Farb i Lakierów w Helenówku.

Fot. Drużyna OSP podczas wizyty w fabryce w Helenówku, 1938 r. (arch. OSP)
Fot. Drużyna OSP i jej pierwszy samochód strażacki zwany ZUCH (arch. OSP).

>> Jak wspomina druh Jerzy Matrzak (wieloletni kronikarz nowowiejskiej OSP) pierwsza drużyna strażacka dysponowała jedynie trąbką i linką, ale dość szybko zakupiono hełmy, mundury, pasy, sikawkę i prądownicę. Szkoleniem drużyny zajął się aspirant pruszkowskiej straży - **Bronisław Olesiński**, który wprowadził dyscyplinę i rozpoczął ćwiczenia bojowe.

W 1929 roku strażacy wspólnie z mieszkańcami Nowej Wsi wybudowali remizę, która do 1936 roku mieściła się na „Smugu” - nieopodal przystanku kolejki EKD (podmokły teren w dolinie dawnego strumienia). Budynek remizy był drewniany: miał 70 m² powierzchni z dużą salą o 2 przelotowych bramach.

Chrzest bojowy nowowiejska jednostka przeszła 4 października 1929 r. gasząc pożar w majątku Lilpopa w Podkowie Leśnej. We współpracy z innymi strażakami akcji bojowej brało udział 9 druhów z Nowej Wsi pod dowództwem naczelnika Kamelskiego, mając do dyspozycji konny beczkowiec, sikawkę z trzema wężami, prądownicę i bosaki. Była to pierwsza akcja młodej drużyny strażackiej w terenie.

W 1929 roku nowowiejska Ochotnicza Straż Pożarna zyskała **ORKIESTRĘ DĘTĄ**. Jej założycielem był dh Szymon Szugajew, który skompletował zespół muzyczny składający się z 20 osób. Każdy z orkiestrantów przekazał kwotę 30 zł na rzecz orkiestry, co umożliwiło zakup instrumentów. Po kilku miesiącach prób koncertowano m.in. na urządzonych latem **zabawach tanecznych**. Uzyskane pieniądze przeznaczono na wykończenie remizy oraz skompletowanie taboru dla OSP.

Fot. Akcja gaśnicza (1929 r.), remiza i orkiestra OSP (lata 30-te XX wieku)

PIERWSZY SZTANDAR, ZAWODY I NOWA SIEDZIBA OSP

>> 15 sierpnia 1930 roku Ochotnicza Straż Pożarna uzyskała **pierwszy sztandar**. Drużyna w szyku, z orkiestrą i sztandarem udała się do Helenówki, gdzie druh i dziedzic, hrabia Jakub Ksawery Potocki, własnoręcznie wbił gwóźdź w drzewce sztandaru i przekazał znaczną sumę na rozwój nowowiejskiej straży.

W 1933 r. drużyna OSP wygrała zawody w Żyrardowie, startując w grupie IV, czyli straży wiejskich. Od tego momentu OSP w Nowej Wsi była zaliczana do przodujących w okręgu grodziskim.

W latach 1936-1938 dla nowowiejskiej straży **wybudowano nową remizę** - tym razem drewniany budynek powstał na gruntach „resztówki”, czyli na peryferiach Nowej Wsi, gdzie znajdował się niezagospodarowany dotąd teren wydzielony gruntów dworskich majątku Helenów. Ten właśnie teren przekazał dla OSP **hrabia Jakub Ksawery Potocki**, ówczesny dziedzic Helenowa.

LATA POWOJENNE I ODBUDOWA REMIZY

Remiza OSP uległa zniszczeniu podczas II wojny światowej, ale już w 1947 roku strażacy rozpoczęli kwesty na rzecz jej odbudowy. Nową **MUROWANĄ REMIZĘ** oddano do użytku 15 stycznia 1959.

Przez kolejne lata siedziba jednostki OSP przy ul. Głównej 2 w Nowej Wsi była modernizowana i rozbudowywana. Służąc strażakom, pełniła również rolę ośrodka życia społecznego i kulturalnego Nowej Wsi - organizowano tam koncerty, występy artystyczne, zabawy taneczne, a także zebrania samorządu i spotkania mieszkańców, w tym wspólne wigilie i bale sylwestrowe. Od 1962 roku pod auspicjami OSP działał **ZESPÓŁ ARTYSTYCZNY**, który powstał w Nowej Wsi dzięki inicjatywie Gromadzkiej Biblioteki Publicznej. Do zespołu należeli: Andrzej Augustyniak, Jan Cackowski, Mirosława Kłos, Stefan Kowalski, Andrzej Krajewski, Halina Leuto, Danuta Małecka, Jerzy Matrzak (syn Tadeusza), Zofia Tkaczyk, Krzysztof Stańczyk oraz Kazimierz Sielicki.

Fot. Kwesta (1947), drużyna i zarząd OSP (1962) oraz nowa murowana remiza (1964).

Fot. 1 i 2 / Drużyna nowowiejskiej OSP (lata 50-te).
Fot. 3 i 4 / Drużyna w wozie "Dodge" (1959) oraz wóz Star 25 (1964)

Pierwsza drużyna i zarząd Ochotniczej Straży Pożarnej w Nowej Wsi. Rok 1928

Druh Władysław Kamelski

Założyciel i pierwszy komendant Ochotniczej Straży Pożarnej w Nowej Wsi. Dyrektor Fabryki Farb i Lakierów w Helenówku. Założyciel Związku Przystosowania Wojskowego w Nowej Wsi. Szef Komisji Finansowej Gminy Helenów. Kierował również brwinowską Ligą Powietrzną i Przeciwgazową oraz założył Związek Podoficerów Rezerwy w Brwinowie. Zmarł tragicznie w 1932 roku w wypadku motocyklowym.

Fot. 1 / Zbiórka oddziałów, 1965 r.
Fot. 2 / Otwarcie remizy, 1959 r.

Śladami dziejów Opaczy

Pierwsza wzmianka o Opaczy pochodzi z 1419 roku. Osada należała wówczas do rodu Opackich herbu Prus (w parafia Raszyniec). Dawne kroniki wspominają m.in.: braci Trojana i Mikołaja z Opaczy, którzy w 1424 roku powiększyli swoje dobra kupując część wsi Rakowiec.

W latach 1558-1564 (II połowa XVI w.) dziedzicami Opaczy Wielkiej byli: Jan oraz Bartłomiej Opaczy herbu Prus, a właścicielem Opaczy Małej i Raszyna-Górek był Mikołaj herbu Prus wraz z żoną Katarzyną Regulską. Jak podają *Źródła Dziejowe*, w 1580 roku obszar upraw w osadach szlacheckich obejmował: 6 włók w Opaczy Wielkiej, 1 włóka w Opaczy Małej.

Mapa z 1794 roku / Opacz Wielka i Opacz Mała w XVIII wieku

W XVII w. Opacz stała się częścią majątku Falenty, a to za sprawą dziedzica **Zygmunta Opackiego herbu Prus III**, który piął się po stopniach kariery od funkcji starosty piaseczyńskiego (1620 rok) i podkomorzego warszawskiego (1623), aż do rangi wielkorządcy Zamku Królewskiego w Krakowie (od 1635 r.) i wojewody dorpackiego (1654 r.). U boku króla Zygmunta III, Opacki zyskał liczne tytuły i przywileje, pełniąc także funkcję królewskiego posła. W 1632 r. jako reprezentant ziemi warszawskiej uczestniczył w elekcji Władysława IV Wazy.

Zygmunt Opacki (dziedzic dóbr Falenty) **kupił Opacz Wielką i Opacz Małą w 1625 r.** oraz rozszerzył falenckie dobra ziemskie o Raszyn i 7 okolicznych wsi. W Falentach Opacki wybudował pałac, a na kartach lokalnej historii zapisał się także jako **fundator murowanego kościoła w Raszynie** (w parafii, do której przynależała Opacz). Z kolei syn Zygmunta, Wojciech Opacki, ufundował i wybudował **groble w Falentach i Raszynie**, na trakcie wiodącym z Warszawy do Krakowa.

W 1700 roku dobra Falenty i Raszyn (w tym wsie i folwarki Michałowice, Puchaty, Opacz i Sokółów) kupił Andrzej Chryzostom Załuski - biskup warmiński i kanclerz koronny. Kolejny dziedzic to Jan Franciszek Załuski, po śmierci którego majątek Falenty podzielono i sprzedano. Opacz, a także Michałowice kupił Arnold Anastazy Byszewski (generał króla Stanisława Augusta Poniatowskiego).

Fot. Kościół w Raszynie, gdzie pochowany jest Wojciech Opacki - dziedzic Falent, właściciel Opaczy. Opacz od początku swego istnienia przynależała do parafii w Raszynie (dawniej Raszyricu).

Dobra ziemskie Opacz i nowy dziedzic

W 1810 r., po śmierci generała Byszewskiego, folwark oraz wsie Opacz Wielka i Opacz Mała kupił **Kajetan Dominik Kalinowski (1775-1828)**, prawnik i finansista, wiceminister skarbu w Królestwie Polskim. Kalinowski zasłynął jako reformator systemu kredytowego - był twórcą i pierwszym prezesem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego.

>>>> W latach 1810-1828, za dziedzica Kalinowskiego, DOBRA OPACZ przeżywały czas rozkwitu. Na terenie Opaczy Wielkiej powstał dworek szlachecki rodziny Kalinowskich z parkiem i kanałami wodnymi (przy skrzyżowaniu gościńców - późniejszej ulicy Szyszkowej i Środkowej). Tuż obok dworku były zabudowania folwarku, a nieco dalej znajdowała się wieś Opacz Duża (12 domostw i 141 mieszkańców). Z drugiej strony majątku była wieś Opacz Mała (7 domostw i 72 mieszkańców). Ok. 1850 roku na pamiętkę Salomei ze Zwolińskich Kalinowskiej (1772-1852), na gruntach folwarku Opacz Wielka utworzono wieś o nazwie SALOMEA. Była to trzecia wieś w majątku.

Fot. Portret Kajetana Kalinowskiego i grobowiec rodziny na Powązkach.

Mapa z 1827 r. Dobra Opacz w I połowie XIX wieku.

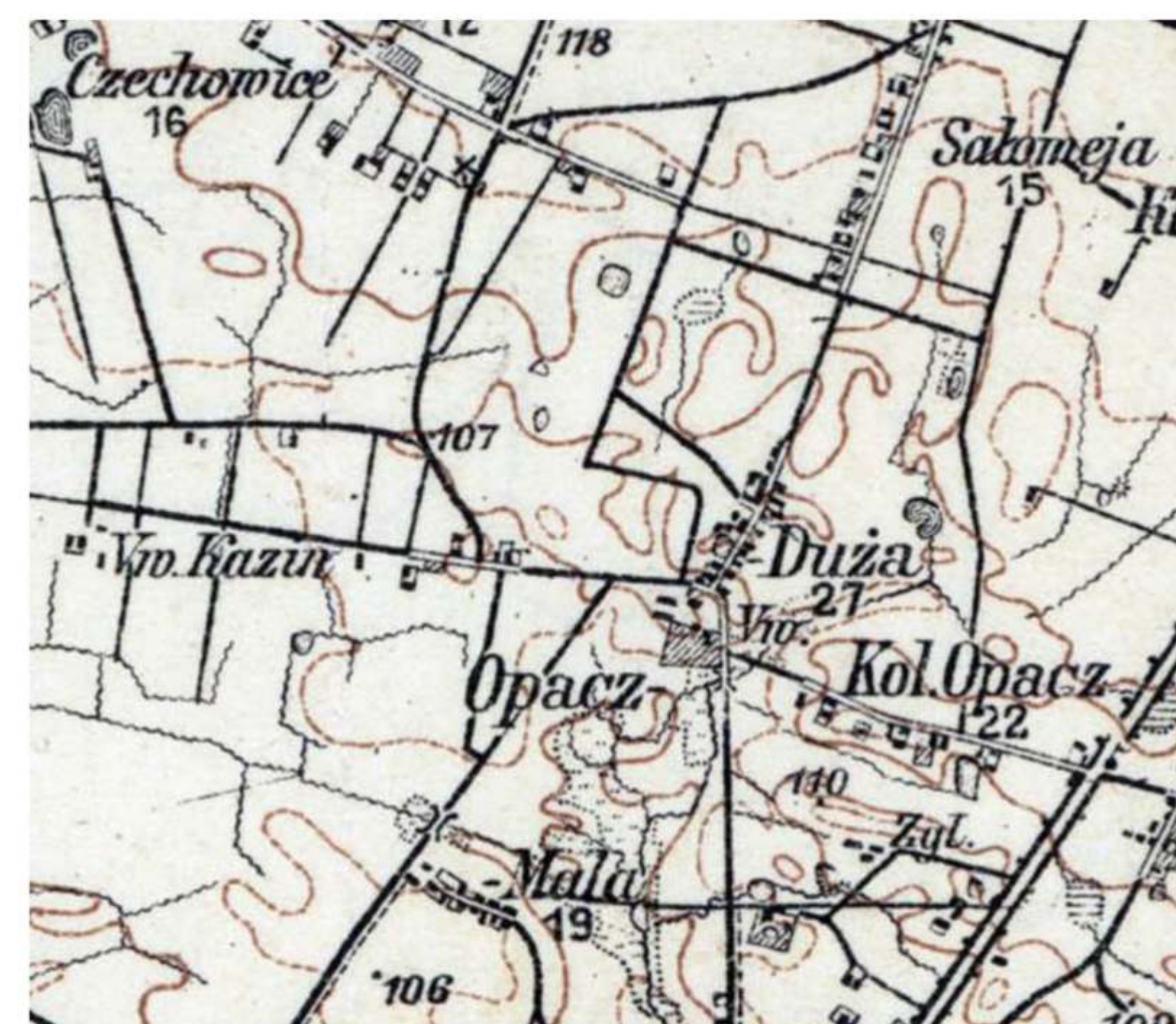

W I poł. XIX wieku majątek Opacz obejmował dwie wsie, folwark i dworek rodziny Kalinowskich w Opaczy Wielkiej. W majątku był las olchowy i stawy wzdłuż rowu opackiego oraz młyn wiatrowy na pograniczu Opaczy i Skoroszy. W latach 1850-1863 DOBRA OPACZ składały się już z 2 folwarków: Opacz Wielka i Opacz-Kazim, oraz 3 wsi: Opacz Wielka, Opacz Mała i Salomea. Rozległość majątku wynosiła 858 morgów ziemi. W 1883 r. (po śmierci Brzozowskiego) folwarki OPACZ WIELKA i OPACZ KAZIM liczyły razem 242 morgi ziemi, 4 budynki murowane i 12 drewnianych.

W I połowie XIX wieku Dobra Opacz odziedziczyła córka Kajetana i Salomei Kalinowskich - Fryderyka Augusta, której chrzestnym ojcem był król saski i książę warszawski Fryderyk August I. Po ślubie Fryderyki Kalinowskiej z Bolesławem Brzozowskim (urzędnikiem Najwyższej Izby Obrachunkowej) młodzi zamieszkali w dworku w Opaczy Wielkiej, gdzie 22 czerwca 1833 r. na świat przyszedł ich syn, **Ludwik Brzozowski - przyszły pisarz i poeta, uczestnik powstania styczniowego**. Niewiele wiadomo o działalności Ludwika Brzozowskiego jako właściciela i gospodarza majątku Opacz. Po klęsce powstania styczniowego w 1863 r. udał się na emigrację do Niemiec, następnie do Francji, gdzie zmarł tragicznie w Paryżu w 1877 r.

Fot. Ludwik Brzozowski (1833-1873), pisarz i poeta, dziedzic majątku Opacz

>>> Możliwe, że to Ludwik Brzozowski osiedlił w Opaczy **niemieckich kolonistów** po reformie uwłaszczeniowej 1863 roku, korzystając z szerokiej kontaktów zdobytych podczas studiów przyrodniczych w Heidelbergu. Inna teoria głosi, że koloniści niemieccy zasiedlili folwark Opacz-Kazim (obecnie Opacz Kolonia) pod koniec XIX wieku lub na początku XX wieku, wraz z kolonizacją niemiecką sąsiednich Skoroszy.

Mapa z 1914 roku - obszar dawnego majątku Opacz: folwark Opacz Duża i folwark Kazim (już po parcelacji) oraz wsie: Opacz Duża i Mała, Salomea oraz Kolonia Opacz z cegielnią (w stronę folwarku Załuski). Nazwę folwarku „Kazim” już w latach 30-tych zmieniono na „Opacz - Kolonia”.

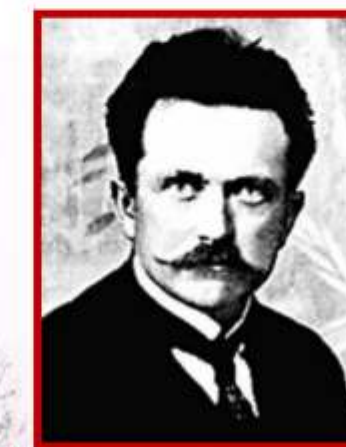

Opacz - od folwarku do kolonii

>>> Od końca XIX wieku do lat 20-tych XX wieku w okolicach Warszawy intensywnie rozwijały się gospodarstwa ogrodnicze, prowadzone z myślą o aprowizacji Stolicy. Z produkcji warzywniczej dla potrzeb Warszawy utrzymywały się zarówno większe majątki ziemskie, jak i mniejsze gospodarstwa na terenach pofolwarcznych. **LIDERAMI OGRODNICTWA W SĄSIĘDZTWIE OPACZY BYŁY SKOROSZE I CZECHOWICE**, gdzie uprawy warzywne prowadzili rodziny spolonizowanych niemieckich osadników, wśród nich rodzina Hass i Acher. Pod wpływem sąsiadów także w Opaczy osiedlono kolonistów niemieckich, którzy zagospodarowali grunty **OPACKIEGO FOLWARKU KAZIM**. Wzorem rozwiązań przyjętych w Skoroszach i Czechowicach, opackie gospodarstwa nastawione były na produkcję ogrodniczą i warzywną. Jak wspominają mieszkańcy, w międzywojniu produkty z Opaczy sprzedawano na warszawskich targowiskach oraz w sklepach w Stolicy.

Fot. 1. / Otwarcia drogi przez Opacz Małą (ul. Targowa od strony Raszyna)
Fot. 2 / Wójt gminy Skorosze, Franciszek Acher i jego dworek w Skoroszach (tzw. Acherówka)

>>> Szczególną rolę w dziejach Opaczy odegrali wójtowie gminy Skorosze. Dzięki działalności wójtów: Aleksandra Kopińskiego (1916-1922), Władysława Hassa (1922-1930) i Franciszka Adolfa Achera (1930-1933) w Opaczy utworzono szkołę, a gmina Skorosze zyskała Ochotniczą Straż Pożarną. Społeczne zaangażowanie wójtów szło w parze z ich rolniczymi dokonaniem - wzorcowe gospodarstwa ogrodnicze Hassa i Achera były inspiracją dla opackich osadników i rolników.

OPACZ W GMINIE PRUSZKÓW, SKOROSZE, OKĘCIE I MICHAŁOWICE: Od 1889 roku wsie Opacz Wielka i Mała oraz Salomea przynależały do gminy Pruszków, a po 1916 roku do gminy Skorosze. W 1939 roku Opacz Dużą i część folwarku Opacz od strony wsi Załuski (tzw. Opacz Parcela) wcielono do nowo utworzonej gminy Okęcie. Za okupacji w 1943 r., Opacz Duża liczyła 347 mieszkańców, a Opacz Parcela 408 mieszkańców - po wojnie oba osiedla włączono do Warszawy. Tymczasem Opacz Kolonia i Opacz Mała pozostały w gminie Skorosze do 1952 r. Wówczas z resztówki gminy Skorosze utworzono Gminę Michałowice, w skład której weszły m.in.: Opacz Kolonia i Opacz Mała. W 1954 r. zlikwidowano w Polsce gminy wiejskie i powołano gromady. **POWSTAŁA GROMADA OPACZ Z SIEDZIBĄ W OPACZY KOLONII**. Wydarzenie to sprawiło, że w latach 1954-1973 Opacz Kolonia stała się centralnym miejscem lokalnej administracji i samorządu; utworzono urząd gminy (gromady), uruchomiono pocztę, zorganizowano bibliotekę. W Opaczy Kolonii działała też szkoła 6 klasowa.

Dobra ziemskie Opacz i nowy dziedzic

W 1810 r., po śmierci generała Byszewskiego, folwark oraz wsie Opacz Wielka i Opacz Mała kupił **Kajetan Dominik Kalinowski (1775-1828)**, prawnik i finansista, wiceminister skarbu w Królestwie Polskim. Kalinowski zasłynął jako reformator systemu kredytowego - był twórcą i pierwszym prezesem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego.

>>>> W latach 1810-1828, za dziedzica Kalinowskiego, DOBRA OPACZ przeżywały czas rozkwitu. Na terenie Opaczy Wielkiej powstał dworek szlachecki rodziny Kalinowskich z parkiem i kanałami wodnymi (przy skrzyżowaniu gościńców - późniejszej ulicy Szyszkowej i Środkowej). Tuż obok dworku były zabudowania folwarku, a nieco dalej znajdowała się wieś Opacz Duża (12 domostw i 141 mieszkańców). Z drugiej strony majątku była wieś Opacz Mała (7 domostw i 72 mieszkańców). Ok. 1850 roku na pamiętkę Salomei ze Zwolińskich Kalinowskiej (1772-1852), na gruntach folwarku Opacz Wielka utworzono wieś o nazwie SALOMEA. Była to trzecia wieś w majątku.

Fot. Portret Kajetana Kalinowskiego i grobowiec rodziny na Powązkach.

Mapa z 1827 r. Dobra Opacz w I połowie XIX wieku.

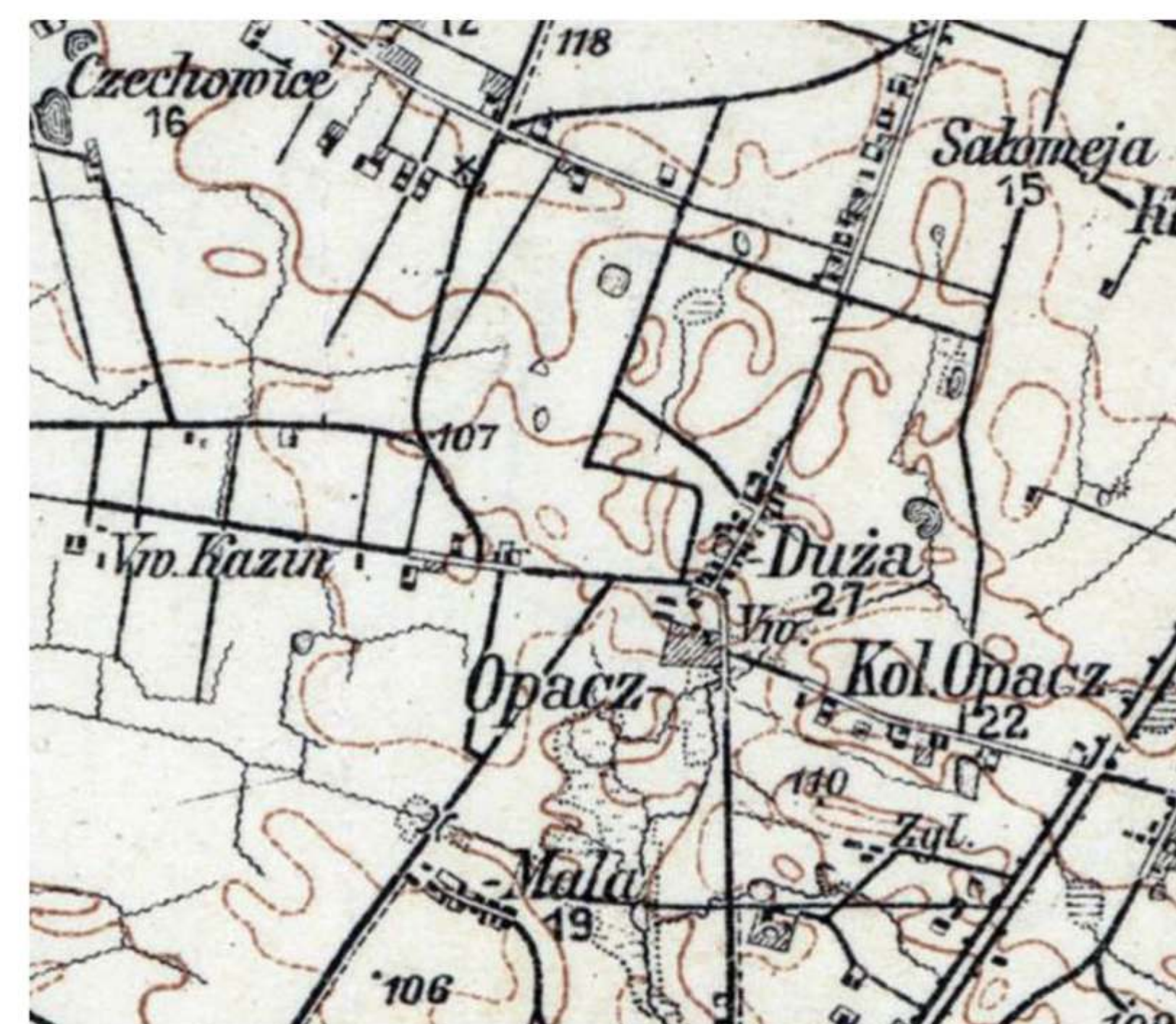

W I poł. XIX wieku majątek Opacz obejmował dwie wsie, folwark i dworek rodziny Kalinowskich w Opaczy Wielkiej. W majątku był las olchowy i stawy wzdłuż rowu opackiego oraz młyn wiatrowy na pograniczu Opaczy i Skoroszy. W latach 1850-1863 DOBRA OPACZ składały się już z 2 folwarków: Opacz Wielka i Opacz-Kazim, oraz 3 wsi: Opacz Wielka, Opacz Mała i Salomea. Rozległość majątku wynosiła 858 morgów ziemi. W 1883 r. (po śmierci Brzozowskiego) folwarki OPACZ WIELKA i OPACZ KAZIM liczyły razem 242 morgi ziemi, 4 budynki murowane i 12 drewnianych.

W I połowie XIX wieku Dobra Opacz odziedziczyła córka Kajetana i Salomei Kalinowskich - Fryderyka Augusta, której chrzestnym ojcem był król saski i książę warszawski Fryderyk August I. Po ślubie Fryderyki Kalinowskiej z Bolesławem Brzozowskim (urzędnikiem Najwyższej Izby Obrachunkowej) młodzi zamieszkali w dworku w Opaczy Wielkiej, gdzie 22 czerwca 1833 r. na świat przyszedł ich syn, **Ludwik Brzozowski - przyszły pisarz i poeta, uczestnik powstania styczniowego**. Niewiele wiadomo o działalności Ludwika Brzozowskiego jako właściciela i gospodarza majątku Opacz. Po klęsce powstania styczniowego w 1863 r. udał się na emigrację do Niemiec, następnie do Francji, gdzie zmarł tragicznie w Paryżu w 1877 r.

Fot. Ludwik Brzozowski (1833-1873), pisarz i poeta, dziedzic majątku Opacz

>>> Możliwe, że to Ludwik Brzozowski osiedlił w Opaczy **niemieckich kolonistów** po reformie uwłaszczeniowej 1863 roku, korzystając z szerokiej kontaktów zdobytych podczas studiów przyrodniczych w Heidelbergu. Inna teoria głosi, że koloniści niemieccy zasiedlili folwark Opacz-Kazim (obecnie Opacz Kolonia) pod koniec XIX wieku lub na początku XX wieku, wraz z kolonizacją niemiecką sąsiednich Skoroszy.

Mapa z 1914 roku - obszar dawnego majątku Opacz: folwark Opacz Duża i folwark Kazim (już po parcelacji) oraz wsie: Opacz Duża i Mała, Salomea oraz Kolonia Opacz z cegielnią (w stronę folwarku Załuski). Nazwę folwarku „Kazim” już w latach 30-tych zmieniono na „Opacz - Kolonia”.

Mieszkańcy Opaczy Małej w międzywojniu (1918 - 1939)

Fot. 1 / Mieszkańcy Opaczy Małej podczas pikniku: od lewej Tadeusz Jasiński, Janina Jasińska (z domu Domańska), Stanisław Tolak, Julianna Tolak (z d. Jarzębowska), Rozalia Pilarska (z d. Jarzębowska).

Fot. 2 / 1918 r. Zofia Jasińska (z domu Kozłowska) z Opaczy Małej.
Fot. 3 / Lata 30. Stanisław Tolak
Fot. 4 / Lata 30. Zdjęcie ślubne Izzydora i Marii Jarzębowskich z Opaczy Małej.

Mieszkańcy Opaczy Małej w międzywojniu (1918 - 1939)

Mieszkańcy Opaczy. Lata 40-te

Fot. 1 / 9 września 1945 r. Janina (z domu Domańska) i Tadeusz Jasiński z synem Tadeuszem na wycieczce w Puławach.

Fot. 2 / Lata 40. Rozalia (z d. Jarzębowska) i Eugeniusz Pilarscy.

Fot. 3 / Fotografia ślubna siostr Jarzębowskich: Julianny ze Stanisławem Tolakiem (para po prawej stronie) oraz Bronisławą ze Stefanem Laskowskim (po lewej).

Fot. 4 / Lata 40-te, czasy okupacji. Jadwiga Ziomek (z domu Jasińska) i Jan Ziomek przed domem w Opaczy Małej.

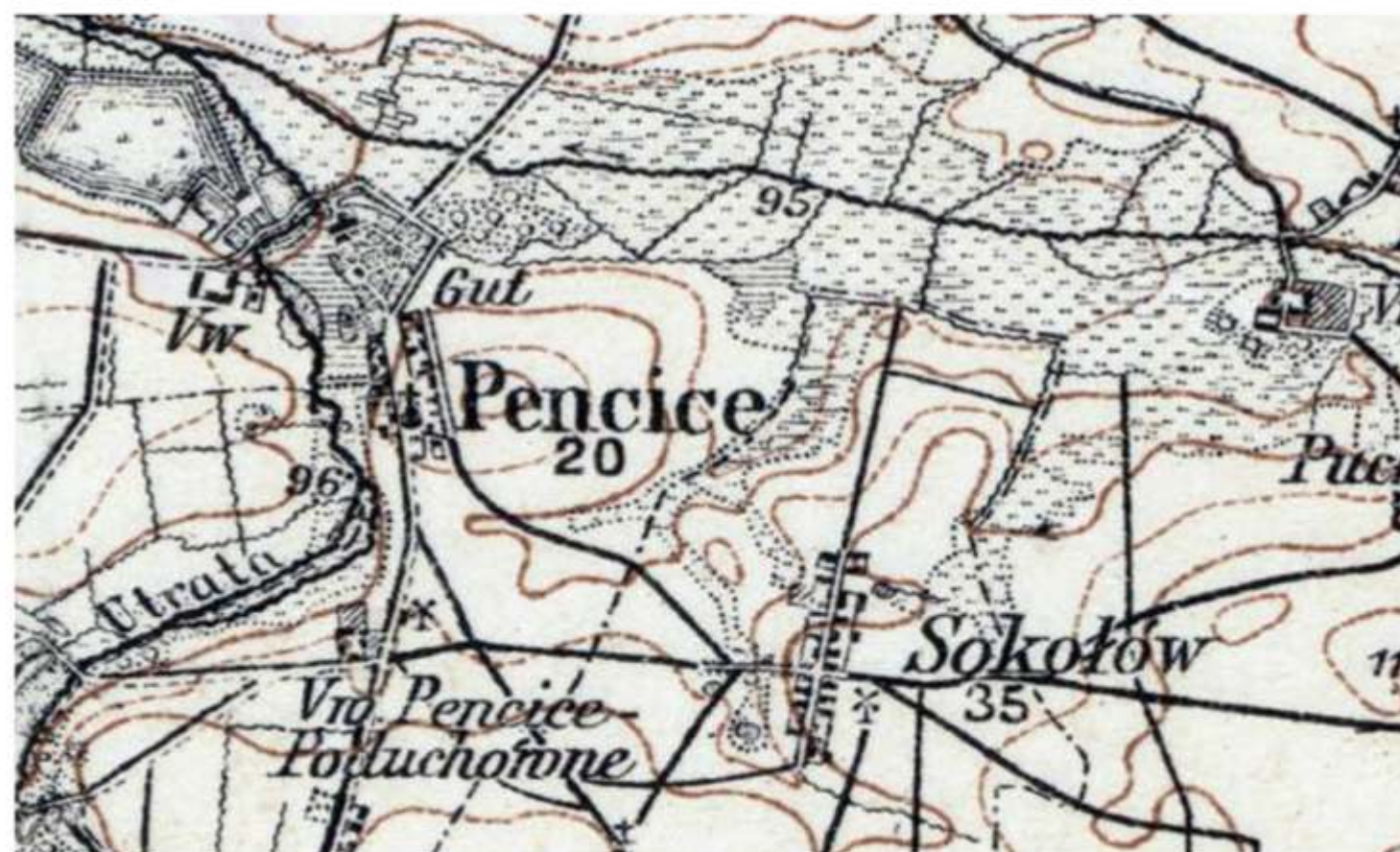
Pęcice na starych mapach

Fot. 1 / Mapa z końca XVIII wieku / młyny na Utracie w Pęcicach

Fot. 2 / Mapa z 1802 r. / Pęcice – wieś i folwark na początku XIX wieku

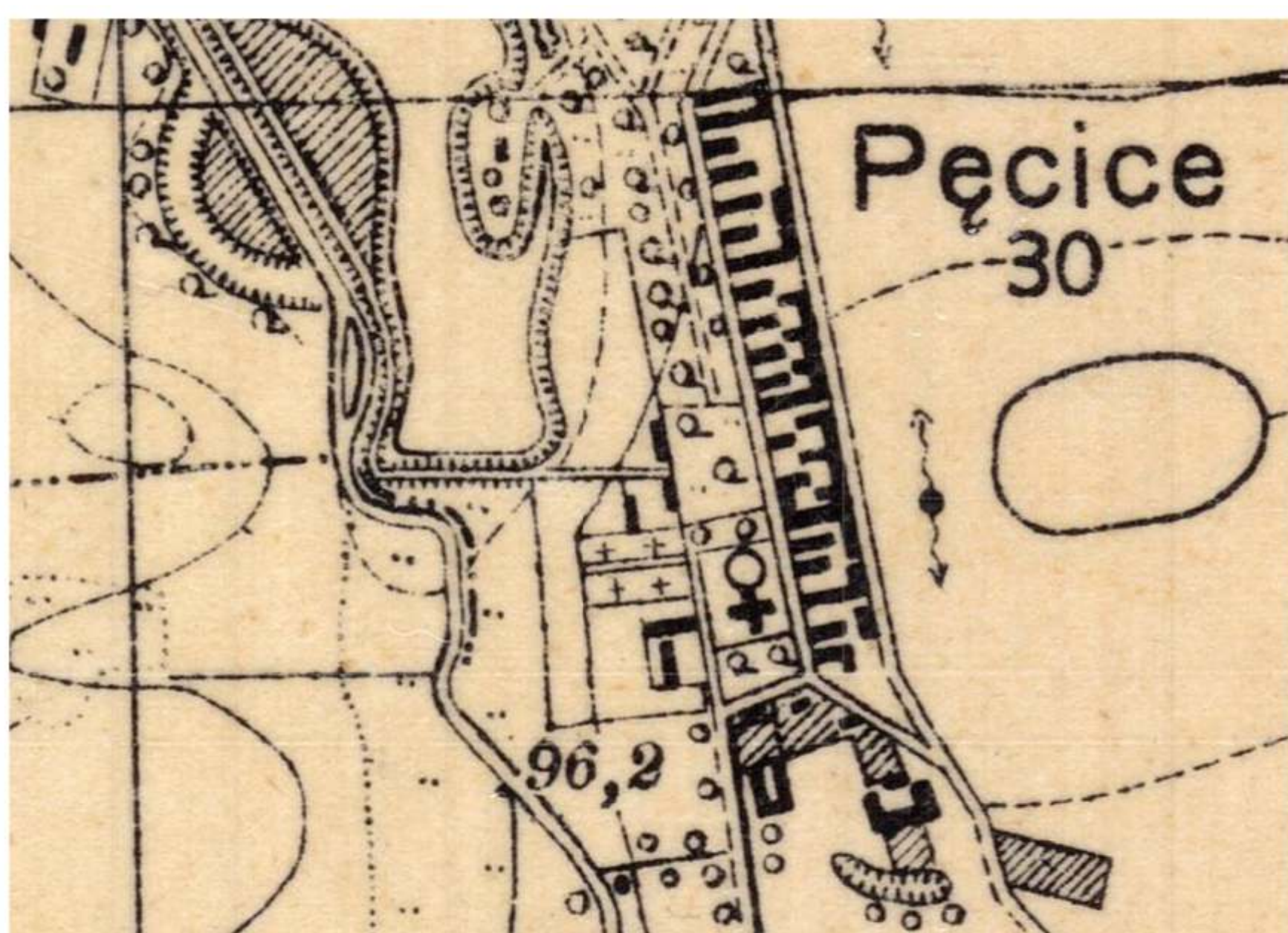

Fot. 3 / Mapa z początku XX wieku (ok. 1914 r.)

Fot. 4 / Mapy z lat 20-tych XX wieku

Mapa z roku 1914 obrazuje Pęcice przed I wojną światową. Z czasów I wojny pochodzi cmentarz, znajdujący się do dzisiaj wśród pęcickich pól, w kępie drzew, nieopodal wjazdu do Dworu Polskiego. W mogiłach cmentarza niemal 300 osób - żołnierzy niemieckich, rosyjskich i polskich. W jednym z opisów bitwy czytamy: „Jesienią 1914 r., podczas I wojny światowej, Pęcice znalazły się na linii frontu między wojskami rosyjskimi i niemieckimi (miejscowość kilkakrotnie przechodziła z rąk do rąk). Rosyjski kontratak odbił wieś, a pałac, w piwnicach którego schroniła się miejscowa ludność, ostrzelała artyleria niemiecka”.

Fot. 1 i 2 / Mapa z lat 30-tych XX w. Poniżej mapa z lat 20-tych.

Parafia w Pęcicach – najstarsza parafia na obszarze Gminy Michałowice

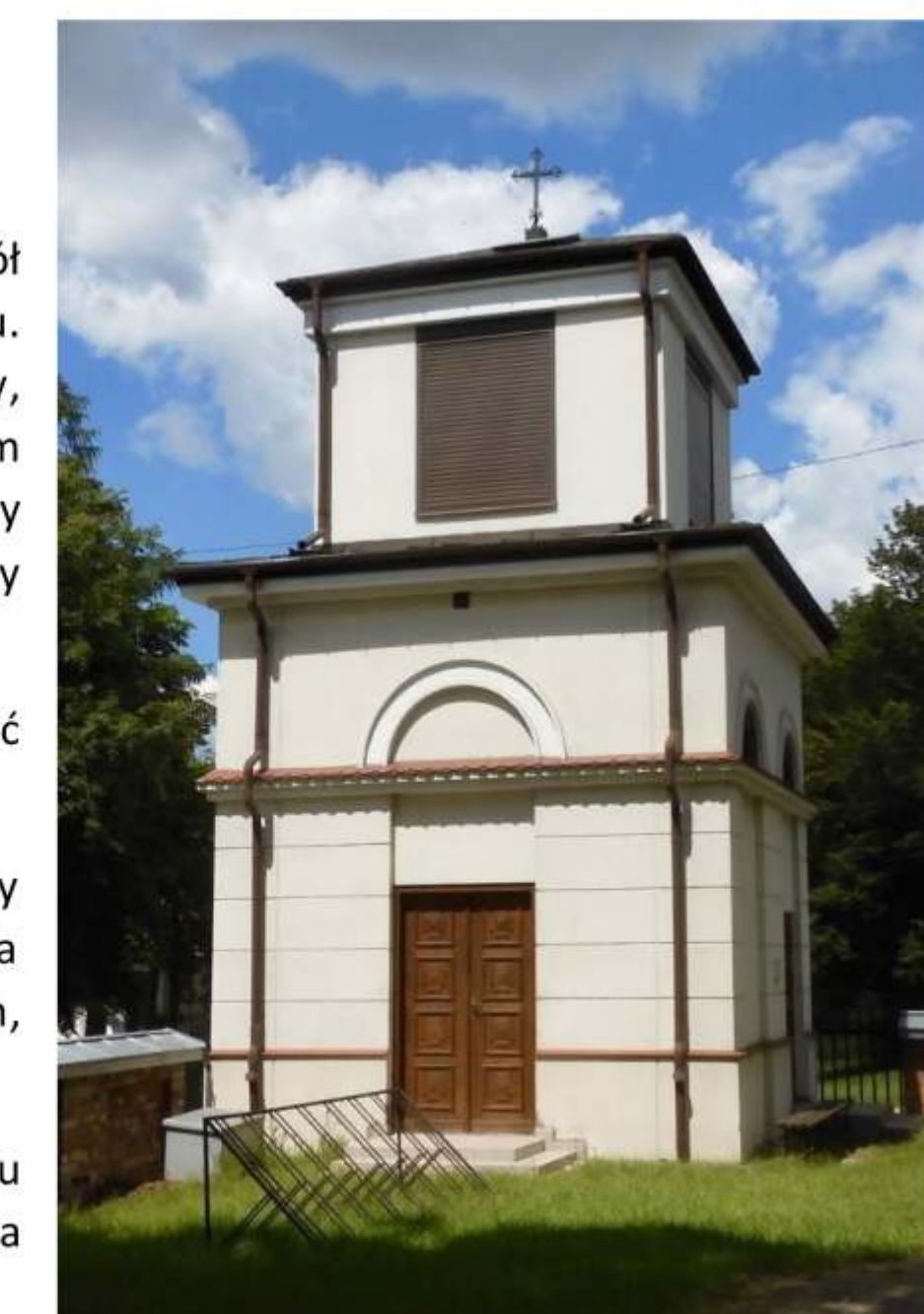
Korzenie parafii pęcickiej sięgają przełomu XIII i XIV wieku (w źródłach historycznych pierwszy wpis z 1426 r.). W XV wieku parafia obejmowała tereny przyłączone później do nowopowstałych parafii: Pruszkowa, Piastowa, Ursusa, Gołębka oraz Komorowa. Pierwotna świątynia w Pęcicach była budowlą drewnianą.

W 1603 r. parafia uposażona była w dziesięcinę ze wsi: Pęcice Wielkie i Małe, Komorów (część) i Chlebów (część), Pruszków, Sokółów, Sokółów-Zaścienie, Sokółów-Wypady, Sokółów Wielki, Sękocin, Słomin, Wolica, Siedlec, a także Umiaśtów-Klimonty, Mieczi i Kalisze.

W 1624 r. Andrzej Chądzyński, właściciel dóbr Pęcice, zapisał kościołowi parafialnemu swoje dobra w Regułach-Zalesiu.

Fot. Kościół i dzwonnica (obecnie)

W I połowie XVIII w. drewniany kościół uległ zniszczeniu w skutek pożaru. Kolejny kościół, również drewniany, zbudowano ok. 1749 r. Fundatorem był Stanisław Sobolewski, ówczesny dziedzic dóbr pęcickich, podkomorzy ziemi warszawskiej.

W 1766 roku konsekracji kościoła dokonał biskup Załuski. Pod patronatem Sobolewskich rozpoczęło działalność bractwo różańcowe. Istniało ono w latach 1749-1923 (od 1999 r. przywrócono jego działalność).

Obecny kościół parafialny wzniesiono w latach 1824-1832 wg. projektu Chrystiana Piotra Aignera. Ufundowany został przez Antoniego Korwin-Bierkowskiego, właściciela dóbr Pęcice. Konsekracji kościoła dokonał 5 lipca 1886 r. metropolita warszawski, arcybiskup Teofil Chościak-Popiel. Około 1883 r. parafia liczyła 1718 wiernych, w cztery lata później już 1869 osób.

Jesienią 1914 roku, w czasie działań I wojny światowej, kościół został bardzo poważnie uszkodzony. Zniszczeniu uległ cmentarz oraz plebania. Dopiero w latach 1921-1926, dzięki ofiarności parafian i staraniom ks. Feliksa Reczyńskiego, świątynia została gruntownie odbudowana i ufundowano nowe organy.

W głównej części świątyni (w ołtarzu) znajdują się dwa obrazy przedstawiające Wniebowstąpienie Pańskie. Stanowią one dar bractwa różańcowego i Leona Popławskiego, dziedzica Pęcic (około 1846). W ołtarzu prawym, bocznym jest obraz Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, wzmiankowany już w 1673 roku. Marmurowa chrzcielnica pochodzi z XVIII wieku. W kracie kościoła znajduje się fragment nagrobka Andrzeja Chądzyńskiego, zmarłego w 1632 roku dziedzica Pęcic. Rzeźba została wykonana z marmuru. Po przeciwnej stronie znajduje się tablica nagrobkowa Barbary z Pomianowskich Rafałowiczowej.

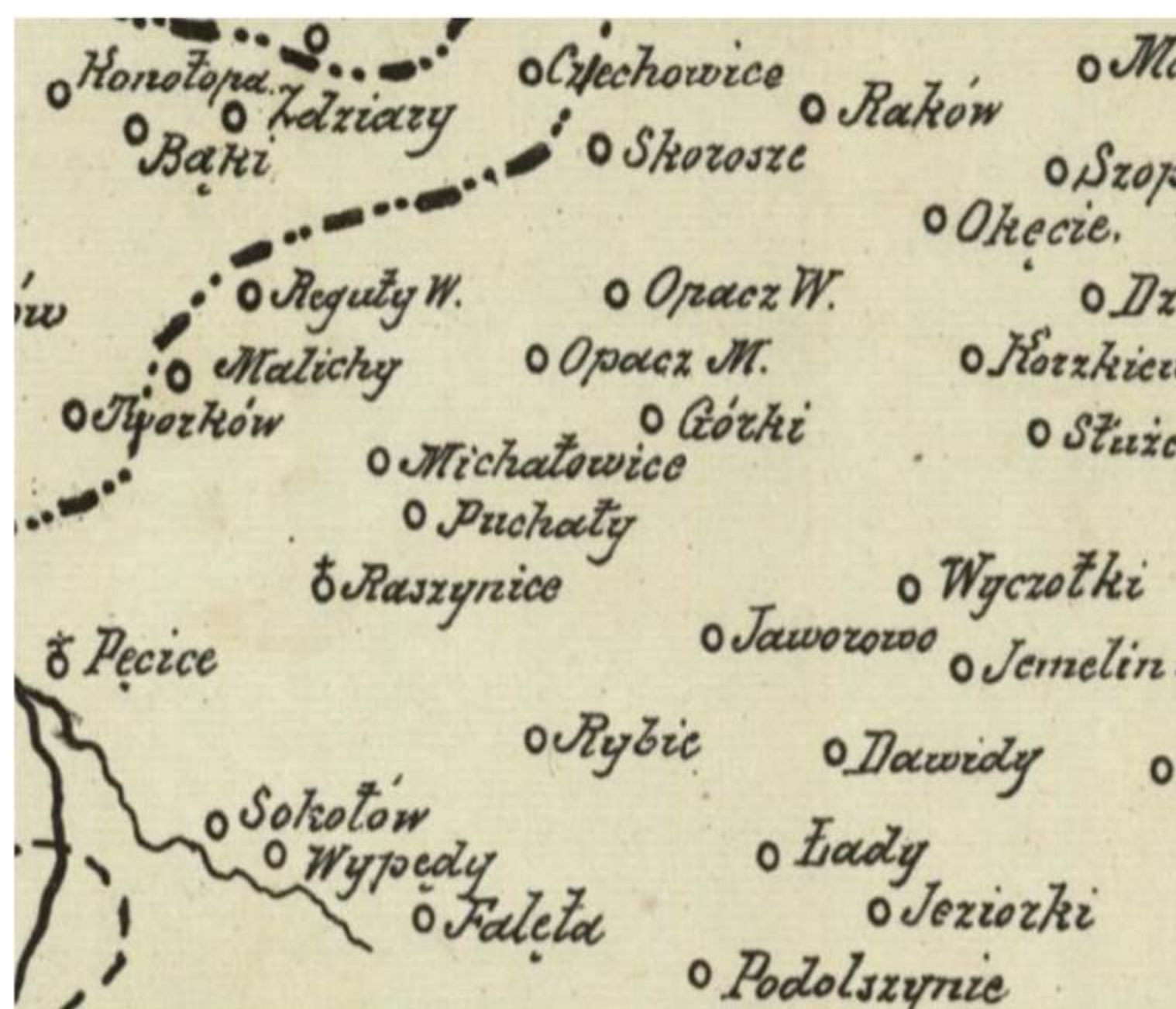
W 1963 r. kościół w Pęcicach (wraz z jego otoczeniem) został włączony do zabytków architektonicznych Województwa Warszawskiego.

Fot. Widok kościoła od strony południowej oraz figura Matki Bożej.

Pomnik Mauzoleum w Pęcicach – miejsce upamiętniające 91 powstańców warszawskich, którzy zginęli podczas Boju pod Pęcicami w dniu 2 sierpnia 1944 r.

Śladami dziejów Sokołowa i Suchego Lasu

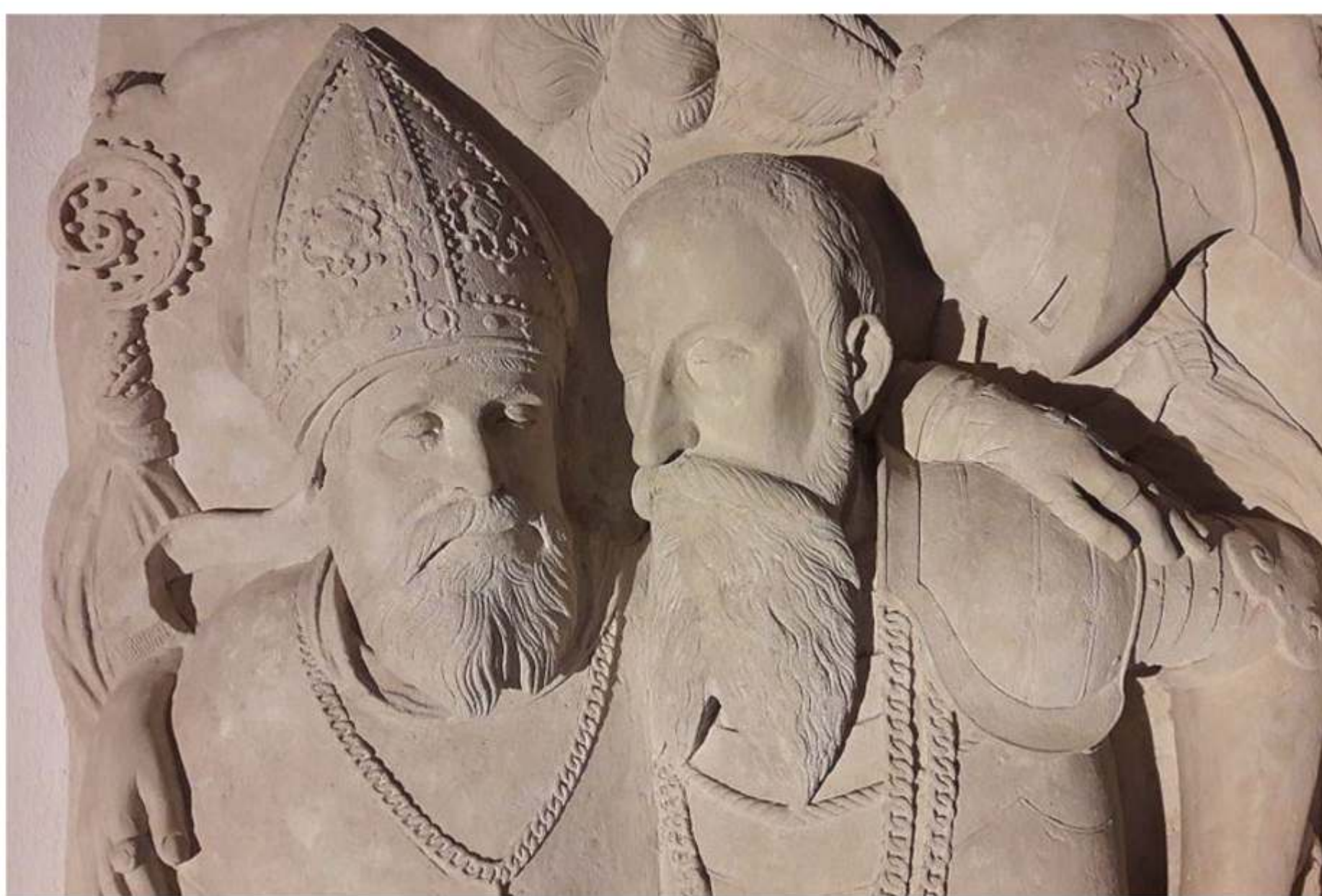
>>> Sokołów ma średniowieczne korzenie, które sięgają XIII – XIV wieku, gdy kształtowała się lokalna sieć osadnicza terenów podwarszawskich. W XIV – XV wieku Sokołów należał do potomków rodu Korab, a protoplastą sokołowskiej linii rodu był **Wit**, który żył na przełomie XIV i XV wieku.

>>>> Lata świetności Sokołowa to XV wiek, gdy stolicę Księstwa Mazowieckiego przeniesiono z Czerska do Warszawy. **Dobra Sokołów** składały się wówczas z 5 osad szlacheckich: Sokołowo Wielkie, Sokołowo-Wypędy, Sokołowo-Janki, Sokołowo-Chrościele i Sokołowo-Zaścienie.

>>> **Od najdawniejszych czasów Sokołów posiadał rozległe grunty rolne** położone wokół strugi sokołowskiej i pozostałych strumieni, które dawniej przecinały ziemie Korabitów. W majątku szlachty sokołowskiej były też stawy z hodowlą ryb oraz gaj brzozy, który istniał jeszcze pod koniec XVIII wieku. Sokołowskie ziemie rodu Korab sąsiadowały w średniowieczu z dobrami rodu Pierzchałów (Pęciami, Komorowem i Chlebowem), dobrami Rawiczów (Regułami), dobrami łańców (Michałowicami, Puchami i Faletami) oraz Wolicą (należącą kolejno do rodu Pierzchałów z Pruszkowa, potem rodu Okuń z Parzniewa i Granicy i rodu Radwan z Nadarzyną). Granica z Wolicą przebiegała wzdłuż rzeki Pstrążnik – tak dawniej zwano dopływ Utraty, w którego ujściu znajdował się Chlebow.

Sokołów w majątku ziemskim Falenty: Gdy Mazowsze wcielono do Korony, tuż za sokołowską miedzą powstał majątek Falenty, którego dziedzicem w 1533 r. został **Mikołaj Wolski** z **Podhajec** herbu Półkozic (zm. 18 maja 1548 r.) kasztelan wojnicki i ochmistrz królowej Bony. W kolejnych latach jego trzej synowie: Stanisław, Mikołaj i Zygmunt, systematycznie powiększali posiadłość Falenty przyłączając do niej część Raszyna, Puchały, Raszyniec-Rędziny oraz Jaworową. Finalnie w latach 1540-1566 dziedzic Falent kupił od szlachty Sokołowskich dwie osady: **Sokołów-Wypędy** i **Sokołów Wielki**.

Wówczas sokołowskie grunty rolne scalono i włączono do falenckiego folwarku, zaś w Sokołowie na 6 włóckach osadzono ludność chłopską, potrzebną do pracy na roli. **Tak powstała WIEŚ SOKOŁÓW**, a tym samym przeminął czas szlacheckich zaścianków rodziny Sokołowskich herbu Korab.

>>> W 1548 roku Falenty z Sokołowem przypadły **Mikołajowi Wolskiemu**, biskupowi włocławskiemu. Po jego śmierci majątek figurował w wykazie dóbr biskupstwa włocławskiego (mienie duchowieństwa). Według inwentarza z 1582 r. (gdzie widnieje tzw. dzierzawa falencka) wieś obejmowała 6 ½ włók osiadłych (zamieszkałych przez ludność chłopską), 1 ½ włók pustych, a wszystkie pozostałe sokołowskie grunty rolne i łąki wcielone były do folwarku Falenty.

Fot. Epitafium nagrobne braci Wolskich (biskupa Mikołaja i jego brata Stanisława). Epitafium znajduje się do dzisiaj w katedrze w Warszawie (zdjęcie z Wikipedii).

Sokołów w dobrach rodu Opackich:

Na początku XVII w. majątek Falenty z Sokołowem przejął rodzina Opackich herbu Prus. W 1625 r., za dziedzica **Zygmunta Opackiego**, powiększono obszar majątku o Raszyn i wykupiono okoliczne grunty od ponad 20 właścicieli ziemskich w 7 wsiach wokół Raszyna, w tym: **Sokołów-Janki** i **Michałowice**. Do dóbr Falenty włączono też **Opacz Wielką** i **Opacz Małą**. W Falentach powstał okazały pałac Opackich, gdzie gościli liczni dyplomaci i królowie, w tym król Zygmunt III i Władysław IV

Fot. Pałac w Falentach współcześnie.

Sokołów w dobrach rodu Załuskich: Po wygaśnięciu linii rodu Opackich, ok. 1700 roku, majątek ziemski Falenty z Raszynem, Sokołowem, Opaczą i Michałowicami kupił Andrzej Chryzostom Załuski, biskup warmiński i kanclerz koronny. W 1740 r. dziedzicem został Jan Franciszek Załuski, a po jego śmierci dobra i majątki ziemskie zostały podzielone między dalszych krewnych, a następnie sprzedane. **W ten sposób w II połowie XVIII wieku losy Sokołowa, Falent, Opaczy i Michałowic rozeszły się w różne strony.**

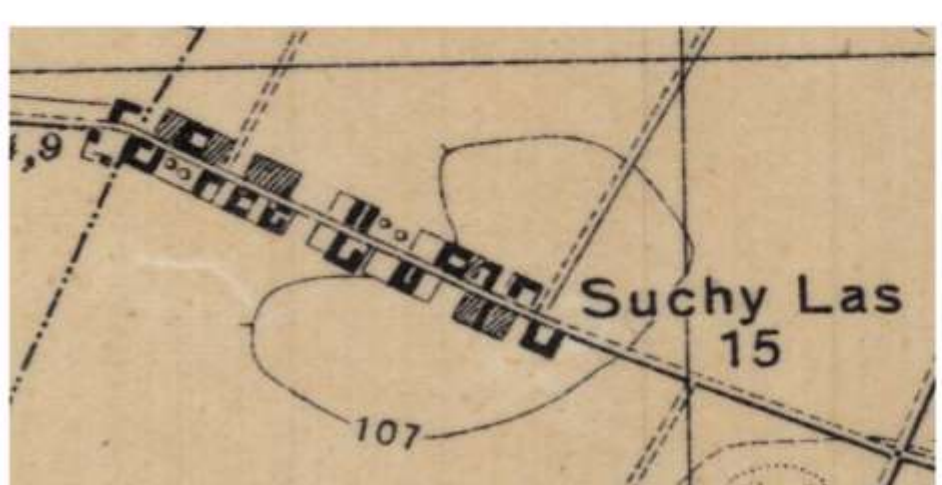
<<< Fot. Portret Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1699 rok)

Dobra Komorów i Sokołów oraz uwłaszczeniowa rewolucja. Około 1780 roku wieś i folwark Sokołów kupił Walenty Sobolewski, ówczesny dziedzic Komorowa. Powstał w ten sposób nowy majątek ziemski, w obrębie którego znalazła się największa okoliczna wieś dwurzędowa. W połowie XIX wieku Sokołów liczył 35 domów i 266 mieszkańców.

Fot. Mapa z 1829 r. / Sokołów za czasów dziedzica Ignacego Sobolewskiego.

W 1864 roku, wraz z reformą uwłaszczeniową, **Sokołów stał się niezależną miejscowością**, po 300 latach przynależności do osiennych majątków ziemskich. W wyniku reformy sokołowscy włościanie otrzymali na własność gospodarstwa rolne oraz niemal wszystkie grunty z folwarku sokołowskiego – razem prawie 500 hektarów.

Na początku XX wieku, na gruntach sokołowskich w stronę Chlebową powstała nowa osada, którą nazwano **Sokołów-Suchy Las**.

Śladami dziejów Granicy

>>> Średniowieczna osada Granica istniała już w XII wieku, co potwierdziły ostatnie badania archeologiczne prowadzone w pradolinie jednego z granicznych strumieni, gdzie odkryto pozostałości zabudowań mieszkalnych z XII – XIII wieku oraz XIV – XVI wieku. Wzmianki o średniowiecznej Granicy zachowały się także w dawnych kronikach, metrykach, rejestrach, księgach ziemskich i grodzkich. Najstarszy wpis datowany jest na 1406 r.

Z *Księgi ziemi czerskiej* (lata 1404-1425) oraz *Metryk Koronnych* dowiadujemy się, że w średniowieczu Granica należała do rodu Okuń z Grodziska. Okunowie osiedlili się w dolinach rzek Zimna Woda i Rokitnica na przełomie XII i XIII wieku, a w XV wieku ich potomkowie posiadali rozległe ziemie i liczne osady otrzymane z nadania książąt mazowieckich, w tym: Grodzisk, Grudów, Borową Wolę, Brwinów, Koszajec, Parzniew Wielki, Parzniew Mały, Granice, Kanie-Sulniewo i wieś Kanie (od 1377 roku).

Granica była najdalszym przyczółkiem sieci osadniczej rodu Okuń; znajdowała się na dalekich peryferiach, wręcz na granicach dawnej kasztelani i od tej specyficznej lokalizacji pochodzi nazwa miejscowości.

Pierwszym znanym dziedzicem i właścicielem średniowiecznej Granicy był Jana z Granic herbu Okuń, zaś ostatnim z tej linii rodowej był Mikołaj Parzniewski, który mieszkał w Granicy i tu miał swoją siedzibę. Jak podają Metryki Koronne, pod koniec 1521 roku Mikołaj sprzedał granicki zaścianek szlachecki chorążemu rawskiemu, Walentemu Osuchowskiemu, zaś ten w miejscu osady założył wieś włościańską, a ziemie rolne zajął na folwark. Przez kolejne 150 lat wieś Granice należała do rodziny Osuchowskich, wraz z Parzniewem i Kanią. W XVII i XVIII wieku we wsi było zaledwie 7 gospodarstw, a liczba mieszkańców nie przekraczała 60 osób – czyniło to z Granicy **najmniejszą osadę włościańską majątku rodu Osuchowskich**.

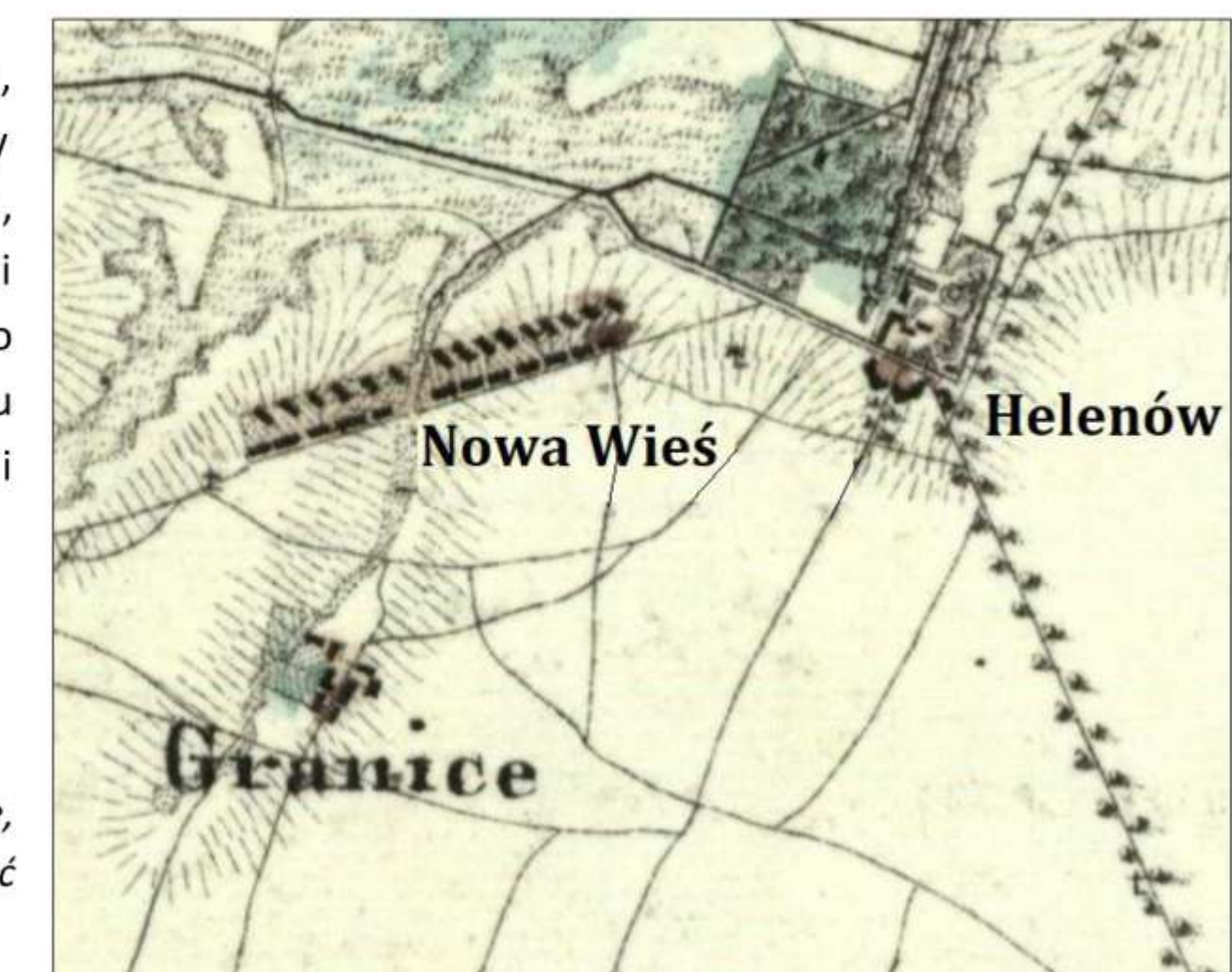

W dawnej wsi Granice układ przestrzenny zabudowań miał kształt podkowy, a między gospodarstwami przebiegała kręta droga (dzisiejsza ul. Długa). Tuż obok drewnianych zabudowań znajdowała się dolina strumienia i małe stawy umożliwiające gromadzenia wody, gdy strumień czasowo wysychał. Wokół wsi były grunty rolne uprawiane przez ludność włościańską. W XVII wieku wieś dysponowała 1 ½ włóki ziemi rolnej (27 hektarów), zaś najbardziej urodzajne granickie ziemie zabrano na folwark Osuchowskiego. Co ciekawe, do XIX w. funkcjonowało dawne nazewnictwo związane z rodem Osuchowskich – tereny leśne, rozciągające się od Granicy do Strzeniówki i borów pęcickich w dolinie Utraty, nazywano **Lasami Osuchowskiego**.

Fot. Pradolina granicznego strumienia w pasie zieleni pomiędzy ul. Długą i Reja, gdzie zlokalizowana była dawna wieś Granice.

Wieś Granice w dobrach ziemskich Helenów: W połowie XVIII wieku majątek Parzniew, Granice i Kanie zakupiła Helena Ogińska; folwarki i wsie w dolinie rzeki Zimna Woda miały odtąd zapewniać aprowizację dla jej rezydencji patacowej w stolicy. Gdy Helena zmarła, majątek przypadł w udziale spadkowym bratankowi – hetmanowi Michałowi Kazimierzowi Ogińskiemu. Powstał wówczas **dwór hetmana Ogińskiego w Helenowie**, a przy okazji jego budowy uregulowano rzekę Zimna Woda i założono Nową Wieś. W kolejnych latach XIX wieku majątek Helenów (wraz z wsią Granice i Nową Wsią) kilka razy zmieniali właściciele. Byli nimi kolejno **Ostrowscy, Arkuszewscy i Potoccy**.

Fot. Mapa z 1829 r. pokazuje lokalizację dawnej wsi Granice, jej układ przestrzenny, tereny uprawne, doliny granicznych strumieni, a także sieć dróg i tereny folwarku helenowskiego. U góry mapy widać uregulowaną rzekę Zimna Woda, poniżej Nowa Wieś i pałac w Helenowie.

Wieś Granice, dziedzic Potocki i reforma uwłaszczeniowa:

W 1855 r. wieś Granice – jako część majątku Helenów – stała się własnością hrabiego Stanisława Potockiego i jego żony Marii Konstancji z Sapiehów. Małżeństwo Potockich zamieszkało w Helenowie, a z czasem cały majątek zapisali synowi - Jakubowi Ksaweremu Potockiemu - ostatniemu dziedzicowi brzeżańskiej linii rodu. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, za usługi dla odbudowy kraju, hrabia Jakub Potocki został odznaczony przez Prezydenta Ignacego Mościckiego wielką wstęgą orderu *Polonia Restituta*.

Fot. Zdjęcie z wizyty prezydenta Mościckiego w Helenowie. 1928 r.

Po reformie uwłaszczeniowej większa część dóbr ziemskich Helenów przeszła na własność ludności wiejskiej. Graniczanie otrzymali łącznie **240 morgów ziemi**, w tym gospodarstwa rolne, grunty leśne, pola uprawne i część folwarku w stronę Popówka i Kań. Pod koniec XIX w. Granica liczyła 11 gospodarstw i 80 mieszkańców.

Na początku XX wieku (1912-1914?) na skutek pożaru, wieś Granice przeniesiono z ulicy Długiej na oś nowo wyznaczonej ulicy Reja (dawna Leśna). Gospodarstwa i domy rozmieszczono w układzie liniowym, typowym dla rzędkówki. Siedemnastowieczny układ przestrzenny wsi, który miał kształt podkowy, nigdy nie został ponownie odtworzony. W 1921 r. wieś liczyła 17 gospodarstw i 139 mieszkańców. W latach 1918-1939 wśród sołtysów wsi byli m.in.: **Zieliński Tomasz** i **Janczak Antoni**. W 1933 r. w skład **Gromady Wiejskiej Granica** wchodziły: wieś Granica, osada leśna Chojak i folwark Popówek.

Obecnie Granica liczy ponad 2000 mieszkańców i od 1973 roku jest częścią Gminy Michałowice.

W 1954 roku, na skutek reformy administracyjnej kraju, zniesiono Gminę Michałowice (po dwóch latach jej działalności), a powołano 3 mniejsze jednostki:

GROMADĘ OPACZ, w skład której weszły: Michałowice Osiedle, Michałowice Wieś, Opacz-Kolonia, Opacz Mała, Pęcice, Reguły, Sokołów i Suchy Las;

GROMADĘ KOMORÓW, w tym: Komorów Wieś i Komorów Wille;

GROMADĘ NOWĄ WIEŚ, w skład której weszły: Nowa Wieś, Granica i Strzeniówka, przy czym w 1962 r. do gromady przyłączono Otrębusy, zmieniając nazwę i siedzibę jednostki na Otrębusy.

Reforma z 1954 r. wprowadziła likwidację wszystkich gmin wiejskich w Polsce Ludowej. Utworzone w miejsce gmin GROMADY funkcjonowały przez kolejne 18 lat (1954-1972). Głównym organem władzy w gromadzie była **GROMADZKA RADA NARODOWA**. Liczba jej członków wahała się od 9 do 27 (dla liczniejszych gromad). Z grona radnych GRN wybierano prezydium: przewodniczącego, zastępcę, sekretarza oraz 2-3 członków.

Do zadań Gromadzkiej Rady Narodowej należało: wspieranie rozwoju produkcji rolnej, zaspokajanie potrzeb komunalnych, socjalnych i kulturalnych mieszkańców, zapewnienie wykonania przez mieszkańców obowiązków wobec państwa, opracowanie planów gospodarczych oraz programów rozwoju gromady, utrzymywanie dróg lokalnych, sieci zaopatrzenia, usług oraz urządzeń socjalno-kulturalnych i komunalnych.

WYBORY: Pierwsze wybory do gromadzkiej rady odbyły się 5 grudnia 1954 r., a kolejne wybory miały miejsce: 2 lutego 1958, 16 kwietnia 1961, 30 maja 1965 i 1 czerwca 1965. Kadencje trwały 3-4 lata.

Za czasów gromad (1954-1972) nastąpiło **ożywienie aktywności społecznej mieszkańców** naszego obszaru, zwłaszcza Komorowa, Opaczu i Nowej Wsi, bowiem miejscowości te podniesiono do rangi ośrodka lokalnej władzy i administracji (w systemie gromadzkim).

Fot. Siedziba prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Komorowie

GROMADA KOMORÓW I SZKOŁA W KOMOROWIE W LATACH 1954-1972

Jak już wcześniej wspomniano, prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Komorowie ulokowano przy ul. Krasińskiego. Nieopodal powstał posterunek milicji i przedszkole. Uruchomiono też Ośrodek Zdrowia przy ul. Kraszewskiego – czasem wspominają go dawni pacjenci, ale budynek już nie istnieje.

Za czasów gromady, w latach 50-tych, 60-tych i 70-tych, Komorów rozwijał się i zmieniał. Przybywało mieszkańców, domów, sklepów, działała poczta, biblioteka, restauracja, punkty usługowe. Znaczenie wzrosła też liczba dzieci w komorowskiej szkole, a stan drewnianego budynku (baraku) pogarszał się. W 1963 r. dyrektor Henryk Kotoński rozpoczął starania o nową siedzibę. Po kilku latach wyteżonej pracy, nowy budynek szkolny oddano do użytku w grudniu 1970 r. Dwa lata później uroczystie nadano szkole imię **Marii Dąbrowskiej** i odsłonięto tablicę pamiątkową.

Henryk Kotoński odszedł na emeryturę w 1972 roku, po 48 latach pracy w zawodzie nauczycielskim, z tego 35 lat w Komorowie. Wraz z nim odeszło 7 nauczycieli: Janina Kempna, Otylia Laska, Stanisław Laska, Leokadia Sarnowska, Amelia Kotońska, Zenobia Chodkowska, Józef Zdrzewicz. Przez 35 lat na stanowisku kierownika szkoły, Kotoński przyczynił się do wychowania kilku pokoleń. Dzięki niemu szkoła w Komorowie utrzymała wysoki poziom nauczania. Dla swoich wychowanków był wzorem patriotyzmu, obywatelskiego zaangażowania, a także przyjacielem i doradcą.

Fot. / Komorów, 1971 rok. Odsłonięcie kamienia z tablicą ku czci Aleksandra Janowskiego. Kamień z tablicą postawiono z inicjatywy dyrektora Henryka Kotońskiego. Zdjęcie (skan) z tygodnika Stolica nr 14 (1426).

GROMADA NOWA WIEŚ - SZKOŁA, PRZEDSZKOLE I WSPÓLNOTA GRUNTOWA

W Nowej Wsi powołanie Gromady zaowocowało nowymi inicjatywami. W roku 1955 zawiązał się Społeczny Komitet Budowy Szkoły w Nowej Wsi, wspierany przez Gromadzką Radę Narodową. Na czele Komitetu stanął **Józef Kwietniak**. Rok później, kiedy Kuratorium Oświaty wydało zgodę na utworzenie nowego obwodu szkolnego, rozpoczęto gromadzenie funduszy, wykonano projekt i kupiono działki przy ul. Głównej pod budowę szkoły (od mieszkańców Granicy). Na te cele udało się zgromadzić 800 tysięcy złotych. **Szkołę oddano do użytku w 1961 roku** – było to wielkie wydarzenie dla lokalnej społeczności. Pierwszym kierownikiem został Czesław Połec, a kolejnymi, m.in.: Mikołaj Bałusz, Bogdan Retkowski, Bogdan Kadzikiewicz, Barbara Cholewińska oraz Franciszek Śliwiński.

W Nowej Wsi prezydium GRN mieściło się przy ul. Głównej 17 (wynajęte pomieszczenie). Ulicę dalej, przy Polnej 17 uruchomiono przedszkole, które działało do lat 80-tych na parterze domu wynajętego od p. Janczaka. <<<<<< Na zdjęciu obok: przedszkolny plac zabaw, lata 60-te.

W 1959 roku oddano do użytku **nową remizę OSP**. Jej otwarcie było wielkim wydarzeniem. Z kolei na początku lat 60-tych otwarto nowowiejską filię Gromadzkiej Biblioteki Publicznej (1963-64). Za czasów gromady działało też kilka rolnicze oraz sklep *Społem* przy peronie WKD.

W latach 60-tych powołano spółkę **Wspólnoty Gruntowej** - dzięki niej miejscowi rolnicy mogli dalej korzystać z terenu dawnych serwitutów, czyli pastwisk i łąk w okolicy Smugu (od ul. Głównej do rzeki Żimna Woda). Na początku lat 70-tych podjęto decyzję o zagospodarowaniu części Wspólnoty przy ul. Głównej (obok WKD) dla potrzeb budowy przedszkola. Nowy budynek przedszkolny oddano do użytku w 1983 r. Ulokowano w nim także bibliotekę i salę dla świetlicy sołectkiej.

Fot. / Od 1962 r. pod auspicjami OSP działał **zespół artystyczny**, który powstał w Nowej Wsi dzięki inicjatywie Gromadzkiej Biblioteki Publicznej. Do zespołu należeli: Andrzej Augustyniak, Jan Cackowski, Mirosława Kłos, Stefan Kowalski, Andrzej Krajewski, Halina Leuto, Danuta Malecka, Jerzy Matrzak (syn Tadeusza), Zofia Tkaczyk, Krzysztof Stańczyk oraz Kazimierz Sielicki. (zdjęcie obok)

GROMADA OPACZ Z SIEDZIBĄ W OPACZY KOLONII

Siedzibą Gromady Opacz była **Opacz Kolonia**, która stała się odtąd centralnym miejscem urzędowania lokalnych władz. Uruchomiono **punkt pocztowy**, posterunek Milicji Obywatelskiej oraz punkt biblioteczny, który w 1954 roku stał się samodzielną placówką. Biblioteka Gromadzka w Opaczu z czasem otworzyła 8 punktów terenowych w okolicznych wsiach gromady. Pierwszą kierowniczką biblioteki była p. Chwaścińska (do 1955 r.) Za czasów gromady w Opaczu działała **szkoła publiczna**.

Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej OPACZ w 1954 roku mieściło się przy ul. Ludowej (obecnie Ryżowej). Później przeniesiono siedzibę prezydium GRN na ulicę Centralną, przy stacji kolei WKD.

Gdy reaktywowano Gminę Michałowice w 1973 roku (a zlikwidowano gromady), **urząd gminy** jakiś czas funkcjonował w Opaczu Kolonii przy ul. Centralnej, po czym przeniesiono go do Michałowic na ul. Raszynską.

Warto wspomnieć, że w 1951 r. wieś Opacz Duża i Opacz Parcele (od strony wsi Załuski) włączono w obręb Warszawy, razem z gminą Okęcie. Warszawską część Opaczu Wielkiej nazywano wówczas **Jutrznia**, stąd też dzisiejsza nazwa ulicy Jutrzenki.

Fot. Mapa z lat 50-tych obrazująca Opacz Kolonię. Przy ul. S. Bodycha działała garbarnia !

Fot. Pierwszy naczelnik Gminy - Bogumiła Rudnicka.

W 1972 roku Sejm uchwalił **ustawę O utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych**. Na mocy tej ustawy i uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, zlikwidowano gromady, a powołano gminy, w tym **GMINĘ MICHAŁOWICE** w kształcie terytorialnym odpowiadającym jej dzisiejszym granicom.

W 1973 r. pierwsza siedziba gminy mieściła się w Opaczu, a w 1974 r. przeniesiono ją do Michałowic, do zaadaptowanego dla celów użyteczności publicznej budynku przy ulicy Raszynskiej 34.

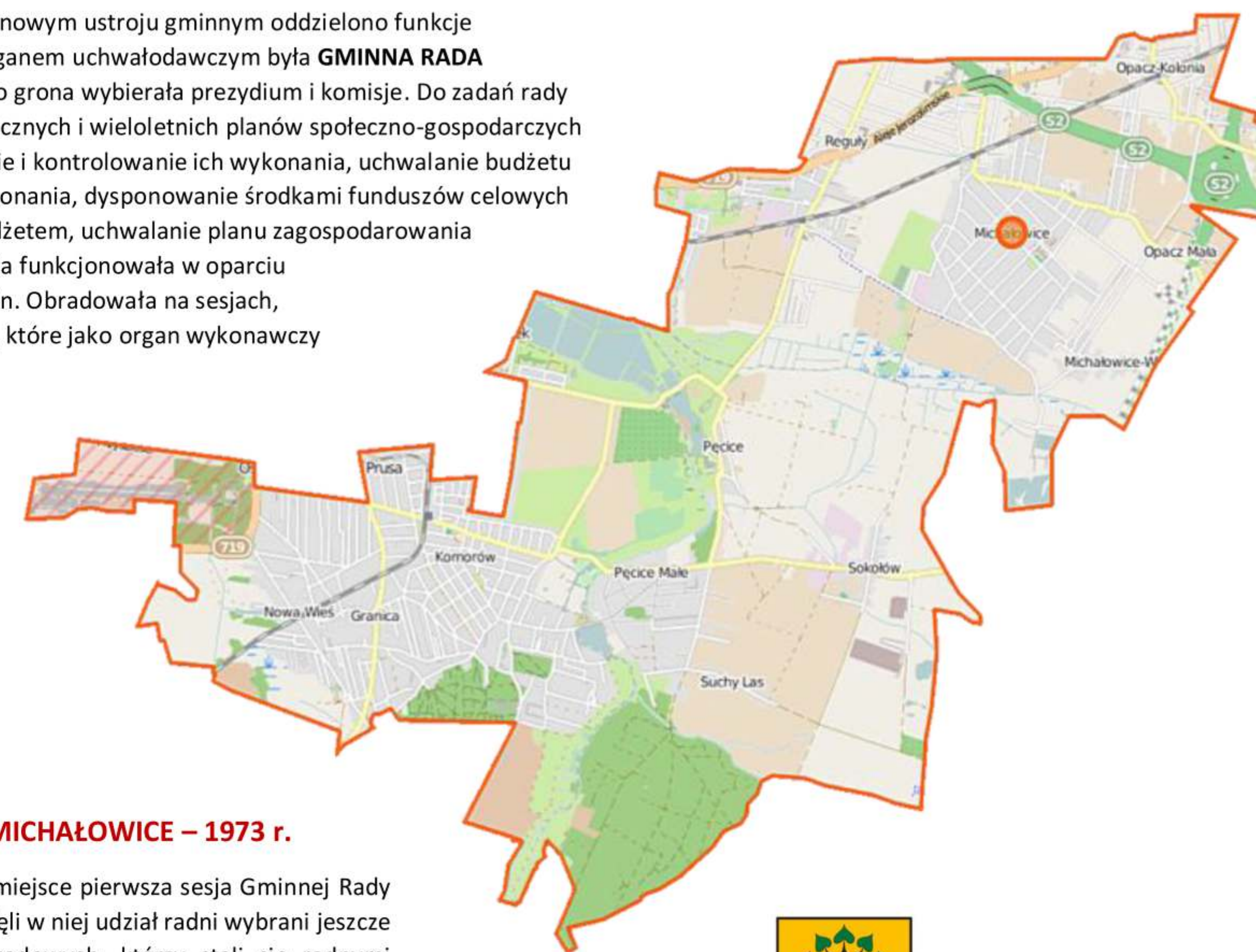
W akcie powołania gminy z 1972 roku wymieniono sołectwa: Granica, Komorów, Komorów Wieś, Michałowice Osiedle, Michałowice Parcele, Michałowice Wieś, Nowa Wieś, Opacz Kolonia, Opacz Mała, Pęcice, Reguły, Sokołów i Suchy Las.

4. gminę **MICHAŁOWICE** z siedzibą gminnej rady narodowej w Opaczu.
W skład nowoutworzonej gminy wchodzi obszary sołectw:
— Granica, Komorów, Komorów Wieś, Michałowice Osiedle, Michałowice Parcele, Michałowice Wieś, Nowa Wieś, Opacz Kolonia, Opacz Mała, Pęcice, Reguły, Sokołów, Suchy Las;

Akt powołania Gminy Michałowice (Dz. Urz. WRN Warszawa, 1972, poz. 407)

Urząd Gminy Michałowice rozpoczął pracę 1 stycznia 1973 roku. Zasadniczo dzielił się na trzy części: Biuro Urzędu, Gminną Służbę Rolną i Urząd Stanu Cywilnego. Podstawowe funkcje administracyjne pełnił Sekretarz Biura Urzędu, Główny Księgowy oraz Zespół Gminnej Służby Rolnej (GSR) sprawujący nadzór nad sprawami związanymi z rolnictwem. W latach 70-tych urząd gminy był terenowym organem administracji państwowej do wykonywania zadań naczelnika gminy. Naczelnik gminy był powoływany i odwoływany przez **wojewodę**. Gminna Rada Narodowa mogła tylko wyrażać niewiążącą opinię o kandydaturze. Naczelnicy rzadko pochodzili z terenu gminy, chociaż często były to osoby związane z władzami powiatowymi (z wyższym wykształceniem i doświadczeniem w administracji). **W 1973 roku pierwszym naczelnikiem Gminy Michałowice została Bogumiła Rudnicka, a Sekretarzem Biura Urzędu Gminy - Halina Ucińska.**

STRUKTURA GMINY: W 1973 r. w nowym ustroju gminnym oddzielono funkcje stanowiące od wykonawczych. Organem uchwałodawczym była **GMINNA RADA NARODOWA**, która spośród swego grona wybierała prezydium i komisje. Do zadań rady należało uchwalanie rocznych i wieloletnich planów społeczno-gospodarczych rozwoju gminy oraz koordynowanie i kontrolowanie ich wykonania, uchwalanie budżetu na przyszły rok i kontrola jego wykonania, dysponowanie środkami funduszy celowych niezwiązanych bezpośrednio z budżetem, uchwalanie planu zagospodarowania przestrzennego terenu gminy. Rada funkcjonowała w oparciu o uchwalony przez siebie regulamin. Obradowała na sesjach, na których podejmowała uchwały, które jako organ wykonawczy realizował **NACZELNIK GMINY**.

PIERWSZE WŁADZE GMINY MICHAŁOWICE – 1973 r.

>>>> 4 stycznia 1973 roku miała miejsce pierwsza sesja Gminnej Rady Narodowej w Michałowicach. Wzięli w niej udział radni wybrani jeszcze w czasach gromadzkiej rady narodowej, którzy stali się radnymi gminnymi. Powołano skład prezydium GRN: Przewodniczący: Wall Antoni, Zastępca Przewodniczącego: Królikowski Zygmunt, Członkowie Prezydium: Albin Józef, Kwietniak Józef, Ryniewicz Witold, Tabaka Stanisław. Pierwsza Gminna Rada Narodowa funkcjonowała do końca listopada 1973 roku. W tym czasie Naczelnikiem Gminy była Bogumiła Rudnicka, a Sekretarzem Biura Urzędu Gminy - Halina Ucińska.

GMINA MICHAŁOWICE W LATACH 70-tych

Według aktu Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, w 1972 roku Gmina Michałowice liczyła 10376 mieszkańców, w tym 805 osób utrzymujących się z rolnictwa. Gmina posiadała powierzchnię 3460 ha, w tym użytków rolnych 1914 ha.

W gminie było 608 gospodarstw rolnych i funkcjonowały 3 PGR-y (łącznie powierzchnia 426 hektarów). Działało siedem kółek rolniczych. Obszar gminy obsługiwała Gminna Spółdzielnia SCh „**Michałowiczanka**” z siedzibą w Regułach, która prowadziła skup artykułów rolniczych i zaopatrywała wsie i osiedla w artykuły potrzebne do produkcji rolnej i konsumpcji. Działała też **Spółdzielnia Oszczędnościowo-Pożyczkowa**, posterunek Milicji Obywatelskiej w Komorowie, ośrodki zdrowia (Michałowice, Komorów), jedna apteka i jeden punkt apteczny. W całej gminie działały 32 punkty handlowe i 95 usługowych. Z aktu gminy Michałowice dowiadujemy się także, że istniała **Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska** oraz Zakład Doświadczalny Instytutu Warzywnictwa w Regułach. W następnych latach powołano, na bazie kółek rolniczych, Zakład Usług Mechanicznych w Regułach. Z późniejszych akt gminnych dowiadujemy się, że sporym problemem dla mieszkańców był brak cmentarzy w gminie.

W związku z powołaniem Gminy Michałowice **zreorganizowano szkolnictwo**. Szkoły gminne (8 klasowe) działały w Michałowicach oraz w Komorowie. Do tej ostatniej dowożono dzieci z Pęcici i Kani (gmina Brwinów). Szkoła w Pęcicach stała się placówką 4 klasową, natomiast szkoła podstawowa w Nowej Wsi stała się placówką 8 klasową. W ramach czynów społecznych zbudowano gminne przedszkole w Michałowicach, oddane do użytku 1978 roku. Na początku lat 80., dzięki wysiłkom mieszkańców Nowej Wsi, zostało oddane do użytku tamtejsze przedszkole.

<<< **Fot. Klub Rolnika w Michałowicach**, który spełniał rolę gminnego domu kultury. Oprócz niego gminną kulturę tworzyły jednostki: Biblioteka w Michałowicach (bardzo złe warunki lokalowe) i Biblioteka w Komorowie. Działał też Klub Rolnika w Sokolowie.

W latach 70-tych jedną z inicjatyw na rzecz rozwoju Gminy była **telefonizacja wsi**. Priorytetem była budowa dróg. Powstało wtedy wiele kluczowych dla Gminy ciągów komunikacyjnych, m.in. **droga do Sokolowa**. Wiele z tych dróg wybudowano dzięki czynom społecznym. Równie ważnym przedsięwzięciem było przeprowadzenie melioracji. Było to wyzwanie także dla **kolejnego naczelnika Gminy, którym został Stanisław Krupiński (sprawował urząd w latach 1978 - 1990)**.

